

เรื่องพระร่วง

พระนิพนธ์

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ

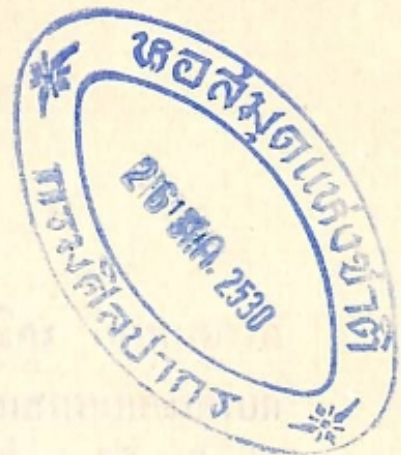
นางวิภาพร ภูมิจิตร

959.302

๑ 495 ๖ ๗ ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร

วันที่ ๒๓ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๐๕

หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติฯ คลม

หอสมุดแห่งชาติจังหวัดภูเก็ต
สาขา วัดเจริญสมณกิจ

เรื่อง พระร่วง

พระนิพนธ์

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ

นางวิภาพร ภูมิจิตร

ณ ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร

วันที่ ๒๓ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๐๕

เรื่องพระร่วง

พระนิพนธ์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลกพรรณ

- พิมพ์ครั้งแรก   ในการบำเพ็ญพระราชกุศล ๕๐ วัน พระบรมศพ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล พ.ศ. ๒๔๘๕
- พิมพ์ครั้งที่สอง   ในงานฉาปนกิจศพ นายคึก ศรีสวัสดิ์ พ.ศ. ๒๔๙๕
- พิมพ์ครั้งที่สาม   ในงานฉลองสมณศักดิ์ พระเทพเมธาจารย์
วัดโพธาราม จังหวัดนครสวรรค์ พ.ศ. ๒๕๐๓
- พิมพ์ครั้งที่สี่   ในงานฉาปนกิจศพ นางวิภาพร ภูมิจิตร พ.ศ. ๒๕๐๕

เลขห้อง กุ๊ก.

เลขหมู่ ๑๕๑.๓๐๒

๑๔๑๕๖

030735

เลขทะเบียน ๑๖-๓๐๘.๓๓๗๖

คำนำ

ในงานฉาบฉวย นางวิภาพร ภูมิจิตร กำหนดงานวันที่ ๒๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๕ ณ ฉาบฉวยสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร นายเฉลียว ภูมิจิตร ซึ่งเป็นพี่ชาย ได้มาติดต่อกับเจ้าหน้าที่กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร เพื่อขออนุญาตจัดพิมพ์หนังสือ เรื่องพระร่วง พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาพรหมเจ้าตำรงราชานุภาพ เพื่อแจกเป็นอนุสรณ์ ในงานกรมศิลปากรยินดีอนุญาตให้จัดพิมพ์ได้ตามความประสงค์

หนังสือเรื่องพระร่วงที่พิมพ์ในสมุดเล่มนี้ เป็นเรื่องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของชาติไทย อันความรู้เรื่องราวต่างๆ ของชาติที่เป็นมาแล้วในอดีต ว่าเคยเจริญเคยเสื่อมมาอย่างไร เคยมีขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมมาแต่ก่อนอย่างไร และต่อมาได้คลี่คลายผันแปรไปอย่างไร เหล่านี้เป็นอาทิ ย่อมสำคัญอยู่ที่ประวัติศาสตร์ ก็ประวัติศาสตร์ของชาติไทยเรานั้น จัดแบ่งออกเป็น ๓ ยุค คือเมื่อกรุงสุโขทัยเป็นราชธานียุค ๑ เมื่อกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานียุค ๑ เมื่อกรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานียุค ๑

เรื่องประวัติศาสตร์ของชาติไทย ยุคกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี มีที่อาจตรวจสอบให้รู้เรื่องราวได้ไม่สู้ยากนัก ด้วยมีหนังสือพระราชพงศาวดารอยู่เป็นหลัก และมีหนังสือต่าง ๆ ที่พระแต่งบ้าง โหรแต่งบ้าง ราชการแต่ง

(๒)

บ้าง บุคคลแต่งบ้าง เป็นเครื่องประกอบพระราชพงสาวดาร
อีกเป็นอันมาก ทั้งยังมีหนังสือพงสาวดารของประเทศใกล้เคียง
ที่รวมเรื่องราวเกี่ยวข้องกันมา ใช้เป็นเครื่องมือสำหรับสอบสวน
อีกเล่า เช่นหนังสือพงสาวดารพม่า พงสาวดารเขมร และ
พงสาวดารมอญ เป็นต้น

ส่วนเรื่องประวัติศาสตร์ของชาติไทย ยุคกรุงสุโขทัย
เป็นราชธานีนั้น ในชั้นเดิมจะเป็นเรื่องลับพันวิสัยที่จะทราบ
เรื่องราวอันแน่นอนได้ ด้วยไม่มีหนังสือพระราชพงสาวดาร
และหนังสือโบราณที่มีอยู่ พอจะตรวจตราสอบสวนให้รู้เรื่อง
ได้บ้าง ก็เป็นหนังสือจำพวกนี้ทานหรือนิยายปรัมปราอันจะเชื่อ
ถือได้ยาก เป็นต้นหนังสือพงสาวดารเหนือ ซึ่งมีเรื่องราวล้วน
แต่เหลือเชื่อ ถ้าจะสอบสวนเอาความจริงก็ต้องหันลงไป
จะเชื่อถือทั้งนั้นหาได้ไม่

เรื่องประวัติศาสตร์ยุคกรุงสุโขทัย จึงเป็นเรื่องมืดมน
อยู่ช้านาน จนเมื่อประมาณ ๑๐๐ ปีเศษมานี้ พระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสหัวเมืองฝ่ายเหนือ ขณะ
ยังทรงผนวชอยู่เมื่อพุทธศักราช ๒๓๗๖ ไปได้ศิลาจารึกกรุง
สุโขทัยมา ๒ หลัก หลักหนึ่งเป็นจารึกของพ่อขุนรามคำแหง
อีกหลักหนึ่งเป็นจารึกของพระมหาธรรมราชาลิไทย ศิลาจารึก
ของพ่อขุนรามคำแหงเป็นหลักแรกที่จารึกด้วยอักษรไทย และ
เป็นจารึกที่ดัดที่สุดในทางประวัติศาสตร์ของชาติไทย เล่าเรื่อง

(ค)

กรุงสุโขทัย ตั้งแต่พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ครองราชสมบัติมาจนถึงแผ่นดินพ่อขุนรามคำแหง ซึ่งเป็นเรื่องลึกลับมาก่อน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพากเพียรพิจารณาอักษรไทยที่จารึกในหลักศิลา นั้น จนทรงทราบวิธีอ่านและทรงทราบเรื่องราวที่จารึกไว้นั้นโดยตลอด ความลึกลับเรื่องประวัติศาสตร์ยุคกรุงสุโขทัย จึงได้ปรากฏเปิดเผยออกมาเป็นครั้งแรก ส่วนศิลาจารึกของพระมหาธรรมราชาลิไทยนั้น จารึกด้วยอักษรขอมเป็นภาษาเขมร มีเรื่องราวเป็นข้อสำคัญในประวัติศาสตร์เหมือนกัน ครั้นต่อมามีผู้เอาเป็นธุระชวนขายเสาะหาและตรวจอ่านศิลาจารึกต่าง ๆ มากขึ้น ความรู้เรื่องประวัติศาสตร์ของไทยในยุคนั้น จึงมีที่ตรวจสอบพอให้ได้เรื่องราวแน่นอนขึ้นโดยลำดับ

จารึกต่าง ๆ เหล่านี้ แม้จะให้ความสว่างแก่ความรู้เรื่องประวัติศาสตร์ยุคกรุงสุโขทัยได้มากเพียงไรก็ดี แต่ส่วนใหญ่หนักไปในด้านวัฒนธรรมและศาสนคดี ส่วนด้านโบราณคดียังหาได้เรื่องบริบูรณ์ไม่ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพจึงทรงอุตสาหะสอบสวนค้นคว้าทางโบราณคดีต่อมาจนรวบรวมได้เรื่องราวปะติดปะต่อเป็นข้อวินิจฉัย อันมีหลักฐานตามระเบียบพงศาวดาร ให้ชื่อนิทานโบราณคดีเรื่องพระร่วง ดังปรากฏในสมุดพิมพ์เล่มนี้ นับว่าได้ทรงเกื้อกูลวิชาโบราณคดีของไทยให้ดำเนินก้าวหน้าไปอีกขั้นหนึ่ง

(ง)

หนังสือเรื่องพระร่วงนี้ ได้เคยพิมพ์มาแล้ว ๓ ครั้ง คือ
ครั้งแรก พิมพ์แจกเป็นราชนุสรณ์ในการพระราชกุศล ๕๐ วัน
พระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เมื่อ
พ.ศ. ๒๔๘๕ ครั้งที่ ๒ พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ
นายคิด สิริสวัสดิ์ พ.ศ. ๒๔๙๕ และครั้งที่ ๓ พิมพ์ในงาน
ฉลองสมณศักดิ์ พระเทพเมธาจารย์ เจ้าอาวาสวัดโพธาราม
จังหวัดนครสวรรค์ พ.ศ. ๒๕๐๓ การพิมพ์ครั้งนี้จึงนับเป็น
ครั้งที่ ๔

กรมศิลปากร ขออนุโมทนาในกุศลราศีทักษิณานุประทาน
ซึ่งเจ้าภาพได้จัดบำเพ็ญอุทิศแด่ นางวิภาพร ภูมิจิตร และได้
ให้พิมพ์หนังสืออันมีค่าในทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดีนี้
แจกจ่ายเป็นกุศลวิทยาทาน ขอกุศลทั้งนี้จงเป็นพลวปัจจัยส่ง
เสริมให้ นางวิภาพร ภูมิจิตร ผู้วายชนม์ ประสบแต่อิฏฐคุณ
มณูญผล เสวยทิพย์สมบัติในสุคติภพ สมดังเจตจำนงของ
เจ้าภาพทุกประการ เทอญ.

กรมศิลปากร

๕ มิถุนายน ๒๕๐๕

นางวิภาพร ภูมิจิตร

ชาตะ 22 มีนาคม 2463

มรณะ 15 มีนาคม 2509

ประวัติ

- บิดา — พระยาวิภาคภูวดล (ต่วน ภูมิจิตร)
มารดา — คุณหญิงม้วน วิภาคภูวดล
กำเนิด — 22 มีนาคม 2463
การศึกษา — มัธยมศึกษา โรงเรียนเบญจมราชาลัย
พี่ - น้อง — นางประมาณ ภูมิจิตร, นางวิภาพร ภูมิจิตร,
และ นางกนก มีเพองศาสตร์, นายดุษฐ์ ภูมิจิตร
นางช่อสวรรค์ คีระนาวัน
งาน — ครึ่งสุดท้าย แผนกคลัง กรมปศุสัตว์
มรณะ — ด้วยโรคมะเร็งเมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2509
ณ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
เรื่องพระร่วงเมืองสุโขทัย	๑
เรื่องพระร่วงในหนังสือพงศาวดารเหนือ	๒
เรื่องอรุณกุมาร	๒
เรื่องพระร่วงสวายน	๔
วินิจฉัยเรื่องพระร่วง	๖
อธิบายเรื่องพระร่วง	๕
แผ่นดินในกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเมื่อก่อน พ.ศ. ๑๘๐๐	๕
ไทยตั้งเป็นประเทศอิสระเอามองสุโขทัยเป็นราชธานี	๑๐
พระเจ้าศรีอินทราทิตย์เป็นปฐมกษัตริย์ราชวงศ์สุโขทัย	๑๐
“เสียมก๊ก” และ “หลอฮก๊ก”	๑๐
อาณาเขตกรุงสุโขทัย เมื่อแรกตั้งเป็นอิสระ	๑๐
พระรามคำแหงชนช้างชนะขุนสามชน	๑๑
พระเจ้าศรีอินทราทิตย์สวรรคต พระเจ้าบ้านเมือง	
รับรัชทายาท	๑๑
พระเจ้าบ้านเมืองสวรรคต พระเจ้ารามคำแหง	
รับรัชทายาท	๑๒
พระเจ้ารามคำแหง คือ “พระร่วง”	๑๒
พระเจ้ารามคำแหงทรงคุณวิเศษเป็นอัจฉริยะบุรุษ	๑๓

	หน้า
อาณาเขตกรุงสุโขทัยในรัชกาลพระเจ้ารามคำแหง	๑๓
พระเจ้ารามคำแหงทรงทำนุบำรุงภายใน	
พระราชอาณาเขต	๑๔
ทรงคิดตั้งแบบหนังสือไทย	๑๔
ทรงบำรุงการศึกษา	๑๕
ทรงรับพระพุทธศาสนาตั้งถ้ำหลวงศิมา	
ประดิษฐาน ณ กรุงสุโขทัย	๑๕
ทรงทำนุบำรุงทางเศรษฐกิจ	๑๕
เลิกเก็บภาษีจังกอบ	๑๖
ให้พวกจีนเข้ามาตั้งทำเครื่องสังกะโลก	๑๖
พระอัยยาสัยส่วนพระองค์ของพระเจ้ารามคำแหง	๑๖
โปรดทรงสมาคมกับไพร่บ้านพลเมือง	๑๖
ทรงรับเรื่องราวร้องทุกข์ของราษฎร	๑๖
พระเจ้ารามคำแหงสวรรคต พระเจ้าเลอไทย	
รับรัชทายาท	๑๗
เรื่องเมืองศรีสัชนาลัย	๑๗
จำนวนปีรัชกาลของพระเจ้ารามคำแหง กับ	
พระเจ้าเลอไทย	๑๘
“พระเจ้าฤไทยไชยเชษฐา”	๑๘
“อุทกโชตถดราช” หรือพระยาจมน้ำ	๑๘
ย้ายเมืองสองแควเดิมไปตั้งที่เมืองพิษณุโลก	๑๙

	หน้า
กรุงสุโขทัยเสื่อมอำนาจ	๑๕
หัวเมืองมอญเป็นขบถ	๑๕
พระเจ้าอู่ทองย้ายมาตั้ง ณ เมืองอยุธยา	๒๐
พระเจ้าเลอไทยสวรรคต พระเจ้าเลอไทยรับรัชทายาท	
ทรงนาม “ พระมหาธรรมราชาที่ ๑ ”	๒๐
วินิจฉัยพระนาม “ พระมหาธรรมราชา ”	๒๐
เรื่องพระเจ้าศรีธรรมโศก	๒๑
เรื่องพงศาวดารในรัชกาลพระมหาธรรมราชาที่ ๑	
(พระเจ้าเลอไทย)	๒๒
เมืองเหนือเกิดพิภพภัย	๒๒
พระเจ้าอู่ทองให้ยึดเมืองชัยนาท	๒๒
พระเจ้าอู่ทองตั้งเป็นอิสระ ณ เมืองอยุธยา	๒๒
พระมหาธรรมราชาแต่งทูตไปเจรจากับ	
พระเจ้าอู่ทอง	๒๒
กรุงสุโขทัยกับกรุงศรีอยุธยาเป็นไมตรีกัน	๒๒
พระมหาธรรมราชาแต่งหนังสือเรื่อง “ ไตรภูมิ ”	๒๓
“ พระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎก ”	๒๓
เรื่องสร้างพระชินศรีพระชินราช	๒๓
เรื่องแบบพระพุทธรูปมโนพระหัตถ์ยาวเสมอ	
กัน ๔ นิ้ว	๒๔
พระเจ้าเลอไทยทรงชำนาญวิชาไสยศาสตร์	๒๕

	หน้า
ผู้สร้างรูปพระอิศวร รูปพระนารายณ์องค์ใหญ่	
ในพิพิธภัณฑน์ ๗ คือ พระเจ้าลือไทย	๒๕
พระเจ้าลือไทยทรงชำนาญวิชาโหราศาสตร์	๒๕
เรื่อง “พระร่วงลบศักราช”	๒๕
พระเจ้าลือไทยทรงชำนาญวิชาอักษรศาสตร์	๒๕
เรื่องแก้ไขตัวอักษรไทยให้อ่านเขียนสะดวก	๒๖
พระเจ้าลือไทยออกทรงผนวช	๒๖
ศิลาจารึกเฉลิมพระเกียรติพระเจ้าลือไทย	๒๓
เรื่อง “ถนนพระร่วง”	๒๓
เรื่องรูป “พระร่วง” กับ “พระลือ”	๒๓
กรุงศรีอยุธยาละทางไมตรีเริ่มตีกรุงสุโขทัย	๒๔
ชาวเมืองเหนือทำศึกเข้มแข็ง	๒๔
พระเจ้าลือไทยสวรรคต พระเจ้าไสยลือไทย	
รับรัชทายาท	๒๔
เรื่องพงศาวดารในรัชกาลพระมหาธรรมราชาที่ ๒	
(พระเจ้าไสยลือไทย)	๒๕
กรุงสุโขทัยเสียอิสรภาพแก่กรุงศรีอยุธยา	๒๕
เรื่อง “เสียมหลอฮกกั๊ก”	๒๕
เรื่องชื่อ “ประเทศสยาม” “เมืองไทย” และ	
“กรุงศรีอยุธยา”	๒๕
เรื่อง “เมืองเหนือ” และ “เมืองใต้”	๒๕

	หน้า
กรุงสุโขทัยเป็นประเทศราชขึ้นต่อกรุงศรีอยุธยา	๓๐
สันนิษฐานเหตุที่กรุงศรีอยุธยาไม่รื้อกรุงสุโขทัย เป็นเมืองขึ้น	๓๐
เรื่องพระยาญาณโศภนเป็นเจ้าเมืองกำแพงเพชร	๓๒
ท้าวมหาพรหมเจ้าเมืองเชียงรายได้เมืองกำแพงเพชร	๓๒
พระยาญาณโศภนอ่อนน้อมต่อท้าวมหาพรหม	๓๒
พระพุทธรูปหิ้งค์ตกไปอยู่เมืองเชียงราย	๓๒
กรุงศรีอยุธยาเปลี่ยนราโชบายเป็นไมตรีกับ กรุงสุโขทัย	๓๓
เรื่องพระยาสามฝั่งแกนกับเจ้าขุมคาม	๓๓
พระมหาธรรมราชาต์เมืองเชียงใหม่	๓๓
เรื่องไทยลอบเป็นต้นวงศ์ของ “ ชวณคร ”	๓๓
เรื่องสร้างเมืองสองแควเป็นราชธานีสำรอง	๓๔
สันรัชกาลพระมหาธรรมราชาที่ ๒	๓๔
เรื่องพงศาวดารในรัชกาลพระมหาธรรมราชาที่ ๓ และที่ ๔	๓๔
พระยาบานเมืองกับพระยารามซึ่งกันเป็นใหญ่	๓๔
สมเด็จพระอินทราชาทรงเกลี้ยไถ่	๓๕
พระยาบานเมืองได้เป็นพระมหาธรรมราชาที่ ๔	๓๕
เมืองสองแควเป็นราชธานีของเมืองเหนือแทน เมืองสุโขทัย	๓๕

(๖)

หน้า

ราชวงศ์พระร่วงกับราชวงศ์พระเจ้าอู่ทอง เกี่ยวดอง	
กันโดยอภิเษกสมรส	๓๕
สันรัชกาลพระมหาธรรมราชาที่ ๔	๓๖
พระราเมศวรขึ้นไปครองเมืองเหนือ	๓๖
พิเคราะห์เหตุที่พระราเมศวรขึ้นไปครองเมืองเหนือ	๓๖
เรื่องพระยาอุไทยรัฐ	๓๖
สันสมัยกรุงสุโขทัย	๓๘

เรื่องพระร่วง

พระนิพนธ์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

ในเมืองไทยนี้ เมื่อครั้งกรุงสุโขทัยเป็นใหญ่ ก่อนเกิด
กรุงศรีอยุธยา เคยมีพระเจ้าแผ่นดินพระองค์หนึ่งเรียกพระนาม
ว่า “พระร่วง” ในหนังสือพงสาวดารชั้นเก่าว่ามีบุญญาธิการ
และฤทธิ์เดชเลิศล้ำพระเจ้าแผ่นดินที่ได้ครองเมืองไทยมาแต่
ก่อน แม้ในหนังสือพงสาวดารของประเทศที่ใกล้เคียง เช่นใน
พงสาวดารมอญก็ดี พงสาวดารลาวนาแซงใหม่ก็ดี ก็กล่าว
ถึงพระร่วงเมืองสุโขทัย และยกย่องว่ามีอำนาจมากด้วยกัน
ทุกประเทศ พระร่วงจึงเป็นที่นับถือของชาวเมืองไทยว่าเป็น
พระเจ้ามหาราชของบ้านเมืองคนพระองค์หนึ่ง มาตั้งแต่สมัย
กรุงสุโขทัย และสมัยกรุงศรีอยุธยา ตลอดมาจนในสมัย
กรุงรัตนโกสินทร์นี้ แม้ในปัจจุบันทุกวันนี้ ใครเป็นนักเรียน
ที่จะไม่เคยได้ยินพระนามและพระเกียรติของพระร่วง ก็เห็นจะ
ไม่มี แม้สิ่งของซึ่งอ้างว่าพระร่วงได้ทรงประดิษฐ์ไว้ ก็ยังมี
ปรากฏอยู่หลายสิ่ง เช่น “ถนนพระร่วง” “หนังสือไตรภูมิพระ
ร่วง” และ “สุภาษิตพระร่วง” เป็นต้น ตลอดจนเตาทำถ้วยชาม
เครื่องสังกะโลก ซึ่งว่าเกิดขึ้นเมื่อครั้งพระร่วง ก็ยังมีซากอยู่

เป็นพะเนินเทินทึก และที่สุดเรื่อบเรียกว่า “พระร่วง” ก็ถ้าหนึ่ง
ล้วนเป็นเครื่องประกอบกับคำที่เล่าเรื่องพระร่วงสืบกันมา

แต่ถ้าว่าตามทางประวัติศาสตร์ เรื่องพระร่วงที่เราเรารู้กัน
อยู่ทุกวันนี้ยังเป็นแต่ตำนาน จะนับว่าเป็นเรื่องพงสาวดารยัง
ไม่ได้ ด้วยขาดหลักฐานที่เป็นข้อสำคัญในทางพงสาวดารอยู่
หลายอย่าง เป็นต้นแต่ชาติวงศ์ของพระร่วงมาแต่ไหน พระ
ร่วงได้ครองเมืองสุโขทัยเมื่อใด พระร่วงมีอภิเษกอย่างไร
จึงได้เป็นพระเจ้ามหาราช และเมื่อสิ้นองค์พระร่วงแล้ว ใคร
สืบราชวงศ์พระร่วงต่อมา หรือเปลี่ยนเป็นราชวงศ์อื่น อธิบาย
ความข้อสำคัญเหล่านี้ ในหนังสือพงสาวดารชั้นเก่าไม่กล่าวถึง
หรือกล่าวเป็นปาวะหรือจินตนาการเห็นว่าเป็นความจริงไม่ได้ นักปราชญ์
แต่ก่อนไม่มีอะไรจะใช้เป็นความจริงเป็นอย่างไรมี บางข้อ
อ้างผิดธรรมชาติเหลือที่จะเชื่อได้ว่าเป็นความจริงก็มี จะคิด
แต่บางข้อซึ่งอ้างในหนังสือ “พงสาวดารเหนือ” ที่เรารู้กัน
เป็นตำราเรื่องพงสาวดารก่อนสมัยกรุงศรีอยุธยา มาชี้พอให้เห็น
เป็นตัวอย่าง

ดังเช่นข้อที่ว่าด้วยชาติวงศ์ของพระร่วง ในหนังสือ
พงสาวดารเหนือ มีเรื่องพระร่วงเป็น ๒ เรื่องต่างกัน เรื่องหนึ่ง
เรียกว่า “เรื่องอรุณกุมาร” (“อรุณ” นั้น ก็คือเอาคำ “ร่วง”
มาเรียกด้วยศัพท์ภาษามคธนั่นเอง) เล่าเรื่องว่า พระยาอภัย
คามะนี เจ้าเมืองหริภุญชัย (คือเมืองลำพูนบัดนี้) ไปจำศีล

บณฺฑูเขาแห่งหนึ่ง ไปพบนางนาคซึ่งจำแลงตัวเป็นมนุษย์มา
 เทียวเล่น เกิดสมักรรักใคร่ได้อภิรมย์สมรสอยู่ด้วยกัน ๑ วัน
 นางมีครรภ์กลับลงไปเมืองนาค เมื่อจวนจะคลอดลูก เห็นว่า
 ถ้าคลอดในเมืองนาค ทารกจะไม่รอดเพราะเป็นเชื้อมนุษย์
 จึงขณมายังภูเขาคู่ที่เคยอยู่ด้วยกันกับพระยาอภัยคามณี มา
 คลอดเป็นชาย แล้วทิ้งไว้ในป่าด้วยก้นกับแหวนและผ้าห่ม
 ของที่พระยาอภัยคามณีประทานนางไว้ มีพรานป่าไปพบทารก
 นั้นพามาเลี้ยงไว้ ก็เกิดอศรรยปรารถนาที่ตัวเด็กต่าง ๆ อย่าง
 เป็นผู้บุญ ความทราบถึงพระยาอภัยคามณี ตรัสเรียกไป
 ทอดพระเนตร เมื่อได้ทรงทราบเรื่องพรานป่าไปพบ และ
 ทอดพระเนตรเห็นของที่อยู่กับตัวเด็ก ก็ทราบชัดว่าเป็นราชบุตร
 เกิดด้วยนางนาค จึงประทานนามว่า “อรุณกุมาร” แล้ว
 เลี้ยงไว้ในที่ลูกหลวง ต่อมาเมื่อราชบุตรเกิดด้วยนางอัคมเหสี
 อีกองค์หนึ่ง ประทานนามว่า “ฤทธิกุมาร” อยู่ด้วยกันมาจน
 เติบใหญ่ พระยาอภัยคามณีปรารถนาจะหาเมืองให้อรุณกุมาร
 ครอบครอง ทราบว่าเจ้าเมืองศรีสัตนาทรมีแต่ราชธิดา จึง
 ขอสูนางนั้นให้อภิเษกสมรสกับอรุณกุมาร อรุณกุมารไปอยู่
 เมืองศรีสัตนาทรมามากได้ครองเมืองนั้น (กับทั้งเมืองสุโขทัย)
 ทรงนามว่า “พระร่วง” ส่วนฤทธิกุมารนั้นเมื่อเติบโตใหญ่ก็ได้
 อภิเษกสมรสกับราชธิดาพระยาเชียงใหม่ แล้วเลยได้ครอง
 เมืองเชียงใหม่เช่นเดียวกันกับพระร่วง ทรงนามว่า “พระลือ”

ทั้งสองอาณาจักรเจ้าเมืองเป็นพี่น้องกัน บ้านเมืองก็เป็น
สัมพันธไมตรีสนิทสืบกันมา ตามเรื่องอรุณ कुमार ที่กล่าวมานั้น
ว่าพระร่วงเป็นเชอมนุชย์กับนาคระคนกัน และเป็นวงศ์กษัตริย์
วงศ์หริภุญชัยในลานนา

เรื่องพระร่วงในพงศาวดารเหนือออกเรื่องหนึ่งนั้น เรียก
ว่า “เรื่องพระร่วงส่วยน้ำ” ว่ามีชายชาวเมืองละโว้คนหนึ่งชื่อ
“คงครา” เป็นนายกองคุมคนส่วยน้ำสำหรับตักน้ำในทะเล
ชุบศร ส่งไปถวายพระเจ้าปทุมสุริยวงศ์ส่วย ณ เมืองขอม อยู่
มานานคงครามีลูกชายคนหนึ่งให้ชื่อว่า “ร่วง” เด็กร่วมนั้น
เกิดเป็นผู้บุญด้วย “วาจาสิทธิ์” คือถ้าจะให้อะไรเป็นอย่างไร
ก็เป็นอย่างนั้นมาแต่กำเนิด แต่ไม่รู้ตัวว่ามีฤทธิ์เช่นนั้นมาจน
อายุได้ ๑๑ ปี วันหนึ่งพายเรือไปในทะเลชุบศร เรือทวนน้ำ
เด็กร่วงพายเหนื่อย จึงออกปากว่า “น้ำทำไมไม่ไหลกลับไป
ทางโน้นมั่ง” พอว่าขาดคำลง น้ำก็ไหลกลับไปอย่างว่า เด็ก
ร่วงก็รู้ตัวว่ามีวาจาสิทธิ์ แต่ปิดความไว้มิให้ผู้อื่นรู้ ครั้นนาย
คงคราตาย พวกไพร่พร้อมใจกันยกนายร่วงขึ้นเป็นนายกอง
ส่วยน้ำแทนพ่อ พอประจวบเวลานักคุมข้าหลวงขอมคุมเกวียน
บรรทุกกล่อ่งสานสำหรับใส่น้ำส่วยมาถึงเมืองละโว้ สั่งให้
นายร่วงเกณฑ์ไพร่ตักน้ำส่วยส่งส่วยตามเคย นายร่วงเห็นว่า
กล่อ่งน้ำที่ทำมานั้นหนักนัก จึงสั่งให้ไพร่สานชะลอมขึ้นเป็น
อันมาก แล้วให้เอาชะลอมจุ่มลงในน้ำ ถิ่นวาจาสิทธิ์สั่งน้ำให้

ังอยู่ในชะลอมก็เป็นเช่นว่า นักคุมข้าหลวงเห็นเช่นนั้นก็กลัว
 ฤทธนายร่วง รีบรับชะลอมนำกลับไปยังเมืองขอม ทูลพระเจ้า
 ปทุมสุริยวงศ์ว่ามีผู้วิเศษเกิดขึ้นที่เมืองละโว้ ก็ทรงพระวิตก
 เกรงว่าจะเป็นขบถ จึงแต่งกองทหารให้มาจับตัวนายร่วง แต่
 นายร่วงได้ยินข่าวรู้ตัวก่อน จึงหนีออกจากเมืองละโว้ขึ้นไปยัง
 เมืองเหนือ ไปบวชเป็นภิกษุอยู่ ณ วัดแห่งหนึ่งในเมืองสุโขทัย
 คนจึงเรียกกันว่า “พระร่วง” เพราะเหตุที่บวชเป็นพระ ฝ่าย
 ทหารขอมมาถึงเมืองละโว้ รู้ว่านายร่วงรู้ตัวหนีขึ้นไปทางเมือง
 เหนือ ตัวนายทหารขอมก็ตามขึ้นไป เทียวสืบเสาะได้ความ
 แต่เห็นว่านายร่วงหนีไปอยู่ที่ในเมืองสุโขทัย มิรู้จะไปบวชเป็นพระ
 จึงดำดั้นลอดปรากการเข้าไปในเมือง เผอิญไปเฝ้าขึ้นในลานวัด
 ที่พระร่วงบวชอยู่ เวลานั้นกำลังพระร่วงลงกวาดวัด เห็นเข้า
 ก็รู้ว่าขอม แต่ขอมไม่รู้จักพระร่วง ถามว่ารู้หรือไม่ว่านายร่วง
 ที่มาจากเมืองละโว้อยู่ที่ไหน พระร่วงก็ลั่นวาจาสิทธิ์สาปว่า
 “สู้อยู่ที่นั่นเถิด รูปจะไปบอกนายร่วง” พอว่าขาดคำขอมก็
 กลายเป็นหินติดคาแผ่นดินอยู่ตรงนั้น ด้วยอำนาจวาจาสิทธิ์
 ของพระร่วง ชาวเมืองสุโขทัยรู้ว่าพระร่วงเป็นผู้มีบุญ เมื่อ
 พระเจ้ากรุงสุโขทัยสิ้นพระชนม์ พวกเสนาอำมาตย์จึงพร้อมใจ
 กันเชิญพระร่วงขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ทรงพระนามว่า “พระ
 เจ้าสร้อยจักราช” ตามพงศาวดารเหนือเรื่องพระร่วงส่วนนี้ว่า
 พระร่วงเป็นลูกหลานชาวเมืองละโว้ ได้ดีเพราะเกิดเป็นผู้มีบุญ

จะเชื่อว่าพระร่วงเป็นลูกนางนาค หรือเชื่อว่ามาจากสิทธิ์
 ดุก็ผิดธรรมดาทั้งสองสถาน ครั้นไปพิจารณาตุศักราชตามที่
 อ้างในพงศาวดารเหนือทั้งสองเรื่องนั้น ว่าเป็นรัชสมัยของพระ
 ร่วงนั้น ก็เห็นแตกต่างห่างไกลกัน ในเรื่องอรุณกุมาร ว่า
 พระร่วงได้ครองบ้านเมืองราว พ.ศ. ๙๕๐ แต่ในเรื่องพระร่วง
 ส่วยน้ำ ว่าพระร่วงได้ครองบ้านเมืองราว พ.ศ. ๑๕๐๐ ผิด
 กันถึง ๕๐๐ ปี ไม่มีอะไรเป็นหลักฐานที่จะเชื่อว่าศักราชไหน
 ถูกต้องตามจริง ยิ่งมาถึงสมัยเมื่อได้ศึกษาจารึกกรุงสุโขทัย
 มาตรวจหาความรู้เรื่องพงศาวดารเหนือ หลักฐานที่มีอยู่เดิม
 ในเรื่องพระร่วง ดูก็น่าคลาดเคลื่อนมากขึ้น เป็นต้นว่าได้ความ
 ตามศิลาจารึก ว่าไทยพองซึ่งได้อาณาเขตสุโขทัยจากพวกขอม
 มาตั้งขึ้นเป็นอิสระต่อเมื่อ พ.ศ. ๑๘๐๐ ภายหลังสมัยพระร่วง
 ที่อ้างในพงศาวดารเหนือหลายร้อยปี นอกจากนั้นในศิลาจารึก
 ปรากฏว่า ผู้ซึ่งได้อาณาเขตสุโขทัยได้จากขอมนั้น ทรงนาม
 ว่า “พ่อขุนบางกลางทาว” เป็นเจ้าเมืองบางยางอยู่ก่อน เมื่อ
 ได้เมืองสุโขทัยแล้วทำพิธีราชาภิเษกเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ทรง
 พระนามว่า “พระเจ้าศรีอินทราทิตย์” เป็นรัชกาลที่ ๑ ของ
 ราชวงศ์ไทยที่ครองกรุงสุโขทัย ต่อมา “พระเจ้าบานเมือง”
 ราชโอรสพระองค์ใหญ่ของพระเจ้าศรีอินทราทิตย์ ได้เป็นพระ
 เจ้าแผ่นดินรัชกาลที่ ๒ “พระเจ้ารามคำแหง” ราชโอรส
 องค์น้อยของพระเจ้าศรีอินทราทิตย์ เป็นพระเจ้าแผ่นดิน

รัชกาลที่ ๓ “พระเจ้าเสือไทย” ราชโอรสของพระเจ้ารามคำแหง เป็นพระเจ้าแผ่นดินรัชกาลที่ ๔ และ “พระเจ้าเสือไทย” หรือ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “พระมหาธรรมราชา” ราชโอรสของ พระเจ้าเสือไทย ได้เป็นพระเจ้าแผ่นดินรัชกาลที่ ๕ ครอง ราชสมบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่ พ.ศ. ๑๘๐๐ จน พ.ศ. ๑๘๒๑ ช้า นานถึง ๑๒๑ ปี กรุงสุโขทัยรบแพ้สมเด็จพระบรมราชาธิราช (พญ่วง) จึงตกเป็นประเทศราชขึ้นกรุงศรีอยุธยาแต่ พ.ศ. ๑๘๒๑ มา ซึ่งมีข้อสำคัญอีกอย่างหนึ่งในศิลาจารึก กรุงสุโขทัย ไม่มีพระนาม “พระร่วง” ปรากฏเลยสักแห่งเดียว จะเข้าใจ ว่าเรื่องพระร่วงเป็นแต่ตำนาน ไม่มีตัวจริงก็ได้ ด้วยประเทศ อันที่เหตุการณี่เกี่ยวข้องกับกรุงสุโขทัยเมื่อเป็นอิสระ เรียก พระเจ้ากรุงสุโขทัยว่า “พระร่วง” ทั้งนี้ ยกเป็นตัวอย่าง ดัง เช่นในเรื่องราชาธิราช ก็อ้างว่าพระร่วงได้ทรงชุบเลี้ยงมะกะโท และอุดหนุนจนได้เป็นพระเจ้าฟ้ารั่วครองเมืองมอญ ในพงศาว- ดารโยนกก็ว่า เมื่อพระยาเม็กราชสร้างเมืองเชียงใหม่ ได้เชิญ “พระยาร่วงเมืองสุโขทัย” กับ “พระยาร่วงเมืองพะเยา” ผู้ เป็นสหายไปปรึกษา หนังสือตำนานพระพุทธสิหิงค์ ซึ่งพระโพธิ ธิราชแต่งเป็นภาษามคธที่เมืองเชียงใหม่ ก็แปลงคำ “พระร่วง” เป็น “รังกราช” ว่าได้พระพุทธสิหิงค์ปฏิมากรจากเมืองนครศรี ธรรมราชขึ้นไปไว้ ณ เมืองสุโขทัย และที่สุตชาวกรุงศรีอยุธยา ก็เรียกกันทั่วไปว่า “พระร่วง” ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น คิดหา

อธิบายจึงเห็นว่า ที่เรียกว่า “พระร่วง” นั้น คงเป็นพระเจ้าแผ่นดินที่ครองกรุงสุโขทัยพระองค์ใดพระองค์หนึ่ง ใน ๕ พระองค์นั้น ซึ่งทรงอานุภาพเลิศล้ำยิ่งในนานาประเทศที่ใกล้เคียงยิ่งกว่าพระองค์อื่น และคงต้องลือระบือพระเกียรติแต่ยังทรงพระนามว่าพระร่วง แล้วจึงได้เสวยราชย์ พงกไพร่บ้านพลเมืองจึงชอบเรียกตามพระนามเดิมว่า “พระร่วง” ไม่เปลี่ยนไปเรียกตามพระนามใหม่ที่ถวายเมื่อราชาภิเษก ตัวอย่างยังมีเหมือนกันต่อมาเมื่อภายหลัง เช่นพระเจ้าอู่ทองเมื่อตั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นอิสระ ราชาภิเษกทรงพระนามว่า “สมเด็จพระรามาธิบดี” ไพร่บ้านพลเมืองก็เรียกว่าพระเจ้าอู่ทองอยู่นั่นเอง เพราะฉะนั้น การที่จะคิดวินิจฉัยเอาเรื่องพระร่วงเข้าในระบบพงศาวดาร จึงอยากต้องพิจารณาหาหลักฐานว่าพระองค์ไหนในพระเจ้ากรุงสุโขทัย ๕ พระองค์นั้นเป็นพระร่วง แล้วพิจารณาต่อไปว่าเหตุใดจึงเรียกว่า “พระร่วง” ทั้ง ๒ ข้อนี้เป็นวินิจฉัยที่ฉันจะเขียนในนิทานเรื่องนี้.

อธิบายเรื่องพระร่วง

แผ่นดินในกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยานี้ เมื่อก่อน พ.ศ. ๑๘๐๐
แม้ชนชาติไทยลงมาอยู่เป็นอันมากแล้ว ยังอยู่ในอำนาจของ
พวกขอม ซึ่งแผ่อำนาจเข้ามาจากประเทศกัมพูชา แต่เมื่อ
แผ่นดินยังเป็นของพวกลาว (คือ ตะว้า) พระเจ้าราชาธิราช
เมืองขอม จึงอุปราชมาปกครองอยู่ที่เมืองละโว้ (คือ เมือง
ลพบุรีเดี๋ยวนี้) และให้ข้าหลวงไปตั้งปกครองอยู่เป็นแห่ง ๆ
ต่อไป แดนดินเห็นจะเป็นของขอมตั้งแต่ชายทะเลขึ้นไป
จนถึงเมืองเชียงแสน แต่พวกขอมกำหนดอาณาเขตที่เป็น
เมืองไทยเดี๋ยวนี้เป็น ๒ ส่วน เรียกชื่อต่างกัน ส่วนข้างเหนือ
(ดูเหมือนจะเป็นตั้งแต่ปากน้ำโพขึ้นไป) เรียกว่า “อาณาเขต
สยาม” ส่วนข้างใต้ลงมาเรียกว่า “อาณาเขตตะว้า” มีจารึก
ข้อปรากฏอยู่กับรูปภาพทึบครีวที่หิ้งพวกชาวสยามและชาวตะว้า
ครั้นถึงสมัยเมือขอมหย่อนกำลังลง พวกไทยลงมาอยู่ทางเมือง
เชียงแสนมากขึ้น ก็ชิงอาณาเขตทางลุ่มแม่น้ำโขงได้จากขอม
ตั้งประเทศลานนา (คือ มณฑลพายัพ) ขึ้นเป็นอิสระก่อน
ต่อมาถึงราว พ.ศ. ๑๘๐๐ พวกไทยที่อยู่ในอาณาเขตสยามต่อ
ลงมาข้างใต้มีกำลังมากขึ้นก็เป็นขบถต่อขอมบ้าง ผู้เป็นหัวหน้า

ข้อพ่อขุนบางกลางทาว เจ้าเมืองบางยาง ได้กำลังของพ่อขุน
ผาเมือง เจ้าเมืองราด (เห็นจะอยู่ในประเทศลานนา) มาช่วย
ร่วมมือกันตีเมืองสุโขทัย ข้าหลวงขอมสู้ไม่ไหวก็ทิ้งอาณาเขต
สยามหนีลงไปเมืองละโว้ พวกไทยจึงรวมเมืองในอาณาเขต
สยาม ตั้งเป็นประเทศอิสระ เอาเมืองสุโขทัยเป็นราชธานี
และเชิญพ่อขุนบางกลางทาวขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดิน เป็นปฐม
กษัตริย์ราชวงศ์สุโขทัย ทรงพระนามว่า “พระเจ้าศรีอินทรา-
ทิตย์” เรียกนามราชอาณาจักรตามชื่อเมืองราชธานีว่า “กรุง
สุโขทัย” แต่ชาวต่างประเทศที่อยู่ใกล้เคียงทั้งพวกขอมและ
พวกมอญยังเรียกว่า “สยาม” อยู่ตามเดิม ประเทศอื่นจึงเรียก
ตามอย่าง เช่นจีนเรียกว่า “เสียมก๊ก” และเรียกอาณาเขต
ตอนใต้ลงมาว่า “หลอฮก๊ก” ตามคำ “ละโว้” ซึ่งเป็น
นามของอาณาจักรมาแต่เดิม แต่ไทยหาใช้คำ “สยาม” เรียก
เป็นชื่อบ้านเมืองของตนไม่

กรุงสุโขทัยเมื่อแรกตั้งเป็นอิสระ อาณาเขตไม่กว้าง
ใหญ่เท่าใดนัก ประมาณเขตแดนทางใต้เห็นจะลงมาเพียง
ปากน้ำโพ ใต้ันั้นลงมายังเป็นอาณาเขตของขอมเมืองละโว้
ทางฝ่ายตะวันตกเขตแดนก็ลงอยู่เพียงเขาบรรทัด ที่บนน้ำ
แม่น้ำพิงค์กับแม่น้ำอันที่ไหลลงทะเลตะวันตก ทางฝ่ายเหนือ
เขตแดนต่อกับประเทศลานนา ซึ่งเป็นสัมพันธมิตรที่ภูเขาเขื่อน
ทางฝ่ายตะวันออก เขตแดนก็เห็นจะอยู่เพียงเขาบรรทัด ที่

บันแม่น้ำสักกับแม่น้ำน่าน เมืองใหญ่ในอาณาจักร ถ้าว่าตาม
 สังเกตโบราณวัตถุที่ยังปรากฏอยู่ ก็มีแต่เมืองสุโขทัย เมือง
 ชะเลียง (คือเมืองสวรรคโลกเก่าตอนที่พระเจ้าพรหม) เมือง
 ดาก เมืองชากรุง (อยู่ตรงเมืองกำแพงเพชรข้าม) เมือง
 พระบาง (อยู่ที่ปากน้ำโพ) เมืองสระหลวง (คือเมืองพิชัย
 เก่า) และเมืองสองแคว (อยู่ใต้เมืองพิษณุโลกเดิมนั้น) กำลัง
 รพคดียังน้อย เพราะฉะนั้น เจ้าเมืองใกล้เคียงที่ไม่เข้าด้วย
 จึงกลายกันเข้ามาตั้งบ้านเมืองชายราชอาณาจักร ดังเช่นครั้ง
 หนึ่งขุนสามชน เจ้าเมืองฉอด (เดิมนั้นเรียกว่าบ้านแม่สอด)
 เข้ามาตั้งเมืองดาก ครั้นนั้นพระเจ้าศรีอินทราทิตย์ยกกองทัพไป
 ต่อสู้ แต่ไปเสียทีแตกพ่าย นาคราชโอรสองค์น้อย ซึ่งพระ
 ชันษาเพียง ๑๕ ปี แกล้วกล้าสามารถขับช้างบุกพลเข้าชนช้าง
 ขุนสามชน พวกเมืองฉอดจึงแตกหนีกลับไป พระเจ้า
 ศรีอินทราทิตย์ จึงปูนบำเหน็จสถาปนาราชโอรสพระองค์นั้นเป็น
 “พระรามคำแหง” แล้วให้เป็นขุนพล เทียวปราบปรามข้าศึก
 ศัตรูจนตั้งราชอาณาจักรสุโขทัยได้มั่นคง

พระเจ้าศรีอินทราทิตย์ ครองกรุงสุโขทัยอยู่ก็ยังไม่ปรากฏ
 ในพงศาวดาร เมื่อสวรรคตราชโอรสพระองค์ใหญ่ได้รับ
 รัชทายาท ทรงพระนามว่า “พระเจ้าบานเมือง” หนังสือเก่าใช้
 คำภาษามคธเรียกว่า “บาลเมือง” ก็มี เรียกว่า “ปาลราช”
 ก็มี เรื่องพงศาวดารในรัชกาลพระเจ้าบานเมือง ปรากฏในศิลา

จารึกแต่ว่า พระรามคำแหงราชอนุชาที่มีความจงรักภักดี ช่วย
ปราบปรามศัตรูหมู่ปัจจามิตรต่อมา เหมือนอย่างในรัชกาลพระ
เจ้าศรีอินทราทิตย์ บางทีจะขยายอาณาเขตกรุงสุโขทัยออกไป
ได้อีกบ้าง แต่คงไม่เท่าใดนัก พระเจ้าบานเมืองครองกรุง
สุโขทัยอยู่ก็ยังไม่ปรากฏ รู้ได้ด้วยศิลาจารึกเมื่อภายหลังแล้วว่า
เวลารัชกาลพระเจ้าศรีอินทราทิตย์ กับรัชกาลพระเจ้าบานเมือง
รวมกันประมาณ ๒๖ ปี จึงควรนับว่าในระหว่าง พ.ศ. ๑๘๐๐
จน พ.ศ. ๑๘๒๖ เป็น “สมัยตั้งกรุงสุโขทัย”

เมื่อพระเจ้าบานเมืองสวรรคต พระรามคำแหงราชโอรส
พระองค์น้อยของพระเจ้าศรีอินทราทิตย์ ได้รับรัชทายาท ใช้น
พระนามตามที่สมเด็จพระปิตุราชประทานเมื่อพุนบำเหน็จนั้น
ต่อมาในเวลาเป็นพระเจ้าแผ่นดิน เรียกพระองค์เองในศิลาจารึก
ว่า “พ่อขุนรามคำแหง” แต่ในพงศาวดารเรียกว่า “พระเจ้า
รามคำแหง” หนังสือเก่าเรียกตามภาษามคธว่า “รามราช” ก็มี
แต่คนทั้งหลายชอบเรียกกันว่า “พระร่วง” มาแต่โบราณจนทุก
วันนี้ คงเป็นเพราะพระเจ้ารามคำแหงทรงพระนามเดิมว่า “ร่วง”
(หมายความว่ารุ่งเรือง มีไช้หล่น) เห็นจะเรียกกันว่า “เจ้าร่วง”
อยู่ก่อน ครั้นพระปิตุราชทรงสถาปนาเป็น “พระรามคำแหง”
คนทั้งหลายเปลี่ยนแต่คำหน้าเรียกว่า “พระร่วง” ตามสะดวก
ปาก หรือจะเรียกกันว่า “พระร่วง” มาแต่เดิมแล้วและคงเรียก
กันอยู่อย่างเดิมก็เป็นได้ แม้เมื่อเสวยราชย์เป็นพระเจ้าแผ่นดิน

แล้ว ในหนังสือเก่ายังเรียกว่า “พระยาร่วง” ก็มี ดังเช่นในหนังสือพงศาวดารเชียงใหม่กล่าวว่า พระยาเมงรายสร้างเมืองเชียงใหม่เมื่อปีชวด พ.ศ. ๑๘๓๕ (ศักราชตรงกับรัชกาลพระเจ้ารามคำแหง) ได้เชิญพระยาร่วง เจ้าเมืองพะเยา (เมื่อเป็นอิสระ) กับ “พระยาร่วง” เจ้าเมืองสุโขทัย อันเป็นมิตรสหายไปปรึกษาหารือกัน เห็นได้เป็นหลักฐานว่า “พระร่วง” นั้น คือ พระเจ้ารามคำแหง มิใช่พระองค์อื่น

พระเจ้ารามคำแหงเป็นอัครวิบุรุษ ทรงพระคุณวิเศษ โดยพระอุปนิสัยเลิศล้ำกว่าพระเจ้าแผ่นดินพระองค์อื่นหลายอย่าง เป็นต้นแต่กล่าวความสามารถในการรบพุ่ง ปรากฏมาตั้งแต่พระชนม์ได้ ๑๕ ปี ดังกล่าวมาแล้ว และได้ทำศึกสงครามต่อมาในสมัยเมื่อเป็นขุนพลของกรุงสุโขทัย จนเลื่องลือระบือพระเกียรติไปถึงนานาประเทศ เพราะฉะนั้น เมื่อเป็นพระเจ้าแผ่นดิน จึงสามารถแผ่ราชอาณาจักรกรุงสุโขทัยออกไปกว้างใหญ่ไพศาล จนได้เป็นพระเจ้ายาตราองค์แรกในพระเจ้าแผ่นดินที่ครองเมืองไทยนี้ อาณาเขตกรุงสุโขทัยในรัชกาลพระเจ้ารามคำแหง พรรณาไว้ในศิลาจารึกว่าข้างใต้ใต้เมืองแพรง (คือเมืองสวรรคบุรี) เมืองสุพรรณภูมิ (คือเมืองอู่ทอง) เมืองราชบุรี เมืองเพชรบุรี (และเมืองอื่น ๆ ในแหลมมลายู) ลงไปจนเมืองนครศรีธรรมราช ทางข้างตะวันตกได้เมืองมอญ

ทั้งปวงเป็นเมืองขึ้นจนถึงเมืองหงสาวดี ทางข้างเหนือได้เมือง
แพร่ เมืองน่าน แลพระราชอาณาเขตไปจนถึงแดนเมืองชวา
(คือ เมืองหลวงพระบาง) ทางข้างตะวันออก ก็แลพระราช-
อาณาเขตไปจนถึงแม่น้ำโขงต่อแดนเมืองเวียงจันทน์และเวียงคำ
แต่ทางตะวันตกเฉียงเหนือ ซึ่งต่อแดนประเทศลานนา ราช-
อาณาเขตคงอยู่ตามเดิม เพราะเหตุที่พระเจ้ารามคำแหงเป็น
สัมพันธมิตรกับพระยาเม็กราชและพระยาจำเมือง ไม่เบียดเบียน
กัน ประหลาดอยู่อย่างหนึ่งทีในศิลาจารึกไม่กล่าวถึงเมืองละโว้
และเมืองอื่น ๆ ที่เคยเป็นเมืองขึ้นของขอม อยู่ทางตะวันออก
เฉียงใต้ จึงสันนิษฐานว่าเมืองต่าง ๆ ทางนั้น ตั้งแต่เมืองนคร
ราชสีมาลงไปทางข้างใต้ และเมืองที่อยู่ในกลุ่มถ้ำน้ำศักดิ์ทางข้าง
ใต้ ตลอดไปจนถึงเมืองปราจีนและเมืองตามชายทะเล ทางฝั่ง
ตะวันออก จะยังมีได้รวมเข้าในราชอาณาจักรกรุงสุโขทัยเมื่อ
ครั้งพระเจ้ารามคำแหง เพราะพวกพลเมืองยังมีขอมอยู่เป็นพื้น
ไทยยังมีน้อย แม้เมืองละโว้ก็อาจจะยังเป็นอาณาเขตของขอม
อยู่ตลอดสมัยนั้น

นอกจากขยายราชอาณาจักรได้กว้างขวางดังว่ามา พระ
ปรีชาสามารถของพระเจ้ารามคำแหงในรัฐาภิบาลนโยบาย ทำนุ
บำรุงภายใน พระราชอาณาจักรก็เป็นอย่างอัศจรรย์ ปรากฏอยู่
ในศิลาจารึกดังจะพรรณนาให้เห็นเป็นอย่าง ๆ เป็นต้นว่าทรง
บำรุงวัฒนธรรม ด้วยคิดตั้งแบบหนังสือไทยให้มันขึ้น เมื่อ

ศิลปะุโขทัย

พระพุทธรูปนราชมงคลพิณโลก

พระเจ้าลือไทยทรงสร้าง เมื่อราว พ.ศ. ๑๕๐๐

พ.ศ. ๑๘๒๖ แต่นั้นจึงอาจทำศิลาจารึกและเขียนอักษรรักษา
 คำรับตำราวิชาความรู้เป็นภาษาไทยสืบกันมาจนทุกวันนี้ ทั้ง
 ทรงบำรุงการศึกษาด้วยเสนาหาพระสงฆ์ลังกาวงศ์ ที่รอบรู้พระ
 ไตรปิฎกขนมาจากเมืองนครศรีธรรมราช ตั้งเป็นพระสังฆราช
 และพระครูสอนวิชาความรู้ทั้งคัมภีร์ธรรมและคัมภีร์โลกแก่ประชาชน
 ชาวกรุงสุโขทัย มูลของการสำคัญอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งเริ่มรุ่งเรือง
 เมื่อครั้งพระเจ้ารามคำแหง และอยู่ประจำเมืองไทยสืบต่อมาจน
 ทุกวันนี้ คือการถือพระพุทธศาสนาอย่างแบบลังกา แต่ก่อนมา
 เมื่อพวกขอมยังเป็นใหญ่นั้น ในเมืองไทยถือพระพุทธศาสนา
 ตามคติมหายาน ซึ่งแผ่มาจากกรุงศรีวิชัยในเกาะสุมาตราอยู่เป็น
 พัน ครั้นพระเจ้าปรักรมพาหุพนพระพุทธศาสนาเถรวาท
 ให้รุ่งเรืองขึ้นในลังกาทวีป ลัทธินั้นแพร่หลายมาถึงเมืองมอญ
 ก่อน แล้วจึงมาถึงเมืองไทย แต่นับถือกันอยู่เพียงเมืองนคร
 ธรรมราช จนพระเจ้ารามคำแหงแผ่อาณาเขตลงไปถึงนั้นทรง
 เลื่อมใส จึงรับพระพุทธศาสนาเถรวาทลังกาวงศ์ขึ้นมาประดิษฐาน
 ในกรุงสุโขทัย แต่นั้นลัทธิมหายานก็เสื่อมลงจนสูญไป ถัดแต่
 ลัทธิลังกาวงศ์อย่างเดียวสืบมา พึ่งเห็นได้ด้วยวัดและพระพุทธรูป
 สร้างครั้งกรุงสุโขทัยแบบเป็นอย่างลังกา คือว่าสร้างตั้งแต่
 รัชกาลพระเจ้ารามคำแหงมาเป็นพัน ที่สร้างก่อนนั้นมันน้อย

ในทางเศรษฐกิจของบ้านเมือง พระเจ้ารามคำแหงก็ทรง
 ทำนุบำรุงด้วยประการต่าง ๆ อย่างน่าพิศวง เช่นให้เลิกเก็บ

ภาษีจังกอบจากสินค้าเมื่อผ่านด่านตามระยะทางเป็นต้น เพื่อ
 ปล่อยให้ชาวกรุงสุโขทัย ไปค้าขายถึงต่างประเทศที่ไกลเคียง
 และปล่อยให้ชาวต่างประเทศเหล่านั้น เข้ามาค้าขายถึงพระนคร
 ได้โดยสะดวก และอาศัยเหตุที่พระราชอาณาเขตกว้างขวาง
 ออกไปกว่าเดิม จนอาจจะใช้เรือแต่ราชธานีออกทะเลไป
 ยังประเทศอื่นที่ห่างไกล ทรงทำทางไมตรีให้มีการไปมาค้าขาย
 ในระหว่างเมืองไทยกับเมืองจีน และเมืองชวามลายู ตลอดจน
 จนกระทั่งลังกาทวิปและอินเดีย ก็เริ่มมีชาวต่างประเทศเข้ามา
 ค้าขายและมาตั้งประกอบกิจการต่าง ๆ ดังเช่นพวกจีนเข้ามา
 ตั้งท่าเรือส่งสินค้าเมืองไทยออก
 ไปขายถึงประเทศต่าง ๆ และได้ของที่ต้องอากรมาจากต่าง
 ประเทศโดยสะดวก ในสมัยนั้นบ้านเมืองคงมีทรัพย์สินสมบูรณ์
 ยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อนมาก

แม้พระอริยาศัยส่วนพระองค์ของพระเจ้ารามคำแหง ก็
 ผิดกับพระเจ้าแผ่นดินพระองค์อื่น ๆ เช่นโปรดทรงสมาคมกับ
 ไพร่บ้านพลเมือง อย่างฝรั่งเรียกว่า Democratic เป็นต้นว่า
 ถ้าใครจะทูลร้องทุกข์เมื่อใด ก็อนุญาตให้เข้าเฝ้าได้ไม่เลือกหน้า
 แม้จนเวลากลางคืนก็มีกระดังแขวนไว้ที่ประตูพระราชวัง สำหรับ
 ให้ส่งเสียงให้ทรงทราบว่า มีผู้จะทูลร้องทุกข์ แล้วเอาเป็น
 พระราชธุระสอดส่องในการชำระถ้อยความให้เป็นยุติธรรม ให้
 ราษฎรสมบูรณ์พูนสุขประกอบด้วยมีเสรีภาพทั่วไป กรุงสุโขทัย

เมื่อรัชกาลพระเจ้ารามคำแหง จึงเจริญรุ่งเรืองยิ่งกว่ารัชกาลอื่น
ทั้งแต่ก่อนหรือภายหลังสืบมา ควรนับในเรื่องพงศาวดาร
กรุงสุโขทัยเป็นสมัยอันหนึ่ง แม้เพียงรัชกาลเดียว เรียกว่า
“สมัยรุ่งเรืองถึงที่สุด” และควรเฉลิมพระเกียรติพระเจ้า
รามคำแหงไว้ในพงศาวดารว่า “พระเจ้ามหาราช” พระองค์ ๑
ของเมืองไทย ด้วยประการฉะนี้

พระเจ้ารามคำแหง ครองราชสมบัติอยู่ก็ยังไม่ปรากฏ
ปรากฏแต่ว่าเมื่อสวรรคต ราชโอรสทรงพระนามว่า “เลอไทย”
ได้รับรัชทายาท และในหนังสือเก่าว่าพระเจ้าเลอไทยนั้นเป็น
พระมหาอุปราชอยู่ ณ เมืองศรีสัชนาลัย เมื่อก่อนจะได้เป็นพระ
เจ้าแผ่นดิน เช่นเดียวกับรัชทายาทในรัชกาลภายหลังมาก็เป็น
พระมหาอุปราชครองเมืองศรีสัชนาลัยอยู่ก่อนเหมือนกัน ข้อนี้นั้น
ชวนให้เข้าใจว่า พระเจ้ารามคำแหงเป็นผู้สร้างบ่อนปรการ
และย้ายสำนักรัฐบาลจากเมืองชะเลียง ไปตั้งที่เมืองศรีสัชนาลัย
(ตั้งวินิจฉัยในนิทานที่ ๑๘ เรื่องคันเมืองโบราณ^(๑)) สถาปนา
เมืองศรีสัชนาลัยให้เป็นราชธานีสำรองขึ้น จึงชอบใช้ชื่อเมือง
ศรีสัชนาลัยเป็นคู่กับเมืองสุโขทัยในศิลาจารึก เช่นว่า “พ่อ
ขุนรามคำแหงเป็นเจ้าเมืองสุโขทัยศรีสัชนาลัย” ดังนั้นแทบทุก
แห่ง เพราะเมืองศรีสัชนาลัยเป็นราชธานีสำรองจึงให้รัชทายาท
ไปอยู่รักษา และพระเจ้าเลอไทยเป็นพระมหาอุปราชองค์แรก

(๑) ในนิทานโบราณคดี ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

ที่ได้ครองเมืองศรีสัตนาตย์ ส่วนจำนวนรัชกาลของพระเจ้า
รามคำแหงนั้นมีเค้าอยู่อย่างหนึ่ง ด้วยสังเกตศักราชที่ปรากฏ
ในศิลาจารึกของพระเจ้ารามคำแหง ว่าทรงตั้งแบบหนังสือไทย
เมื่อ พ.ศ. ๑๘๒๖ และปรากฏในศิลาจารึกอื่นว่า สิ้นรัชกาล
พระเจ้าเลอไทยเมื่อ พ.ศ. ๑๘๕๐ แสดงให้เห็นเป็นหลักฐาน
ว่า รัชกาลพระเจ้ารามคำแหงกับรัชกาลพระเจ้าเลอไทยรวมกัน
เป็นเวลากว่า ๖๐ ปี จึงสันนิษฐานว่า พระเจ้ารามคำแหงเห็น
จะครองราชสมบัติอยู่ยงยงยง ๔๐ ปี คล้ายกันกับพระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในกรุงรัตนโกสินทร์นี้ จึงมี
เวลาสามารถแผ่ราชอาณาจักร และบำรุงบ้านเมืองให้เจริญ
รุ่งเรืองได้ดังกล่าวนั้น แม้รัชกาลพระเจ้าเลอไทยซึ่งรับรัชทายาท
พระเจ้ารามคำแหง ก็ต้องขึ้นนานถึง ๓๐ ปี จึงจะได้กับระยะ
เวลาที่ปรากฏในศิลาจารึก

พระเจ้าแผ่นดินพระองค์ซึ่งครองกรุงสุโขทัยในรัชกาล
ที่ ๔ เรียกพระนามในหนังสือเก่าหลายอย่าง เรียกว่า “พระเจ้า
เลอไทย” อย่างพระนามเมื่อก่อนเสวยราชย์ตามแบบพระเจ้า
รามคำแหงก็มี เรียกว่า “พระเจ้าฤไทยไชยเชษฐ” (เห็นจะ
เป็นพระนามถวายเมื่อราชาภิเษก) ก็มี และยังมีพระนาม
อย่างประหลาด เรียกในหนังสือซึ่งแต่งเป็นภาษามคธว่า “อุทก
โชตกตราช” แปลว่าพระขามน้ำ ตามนิทานว่าสวรรคตด้วย
ขมน้ำหายไปอีกอย่างหนึ่ง แต่เรื่องพงศาวดารรัชกาลนี้จะเป็น

อย่างไรไม่มีศิลาจารึกในกรุงสุโขทัยกล่าวถึงเลยทีเดียว แต่มี
 โบราณวัตถุเป็นสิ่งที่สังเกต ดูเหมือนพระเจ้าเลอไทยจะย้ายเมือง
 สองแควซึ่งเดิมอยู่ข้างใต้ (ตรงวัดจุฬามณี) ขึ้นไปสร้างใหม่ที่
 เมืองพิษณุโลกดังอยู่เดี๋ยวนี้ ตามเขียงอย่างพระเจ้ารามคำแหง
 สร้างเมืองศรีสัชนาลัย แต่ยังเรียกว่าเมืองสองแควต่อมาตาม
 เดิม นอกจากนั้นแต่เป็นนันทนที่เล่ากันในพื้นเมือง กับ
 ปรากฏในพงศาวดารประเทศอนทากิสเคียง พอเป็นหลักฐาน
 ถือเป็นยุติได้ว่าตั้งแต่รัชกาลพระเจ้ารามคำแหง กรุงสุโขทัย
 ก็เสื่อมอำนาจพลลง เช่นปรากฏในพงศาวดารพม่าว่า เมื่อ
 พ.ศ. ๑๘๖๓ เวลานั้นพระเจ้าเลอไทยแรกเสวยราชย์ไม่กี่ปีนัก
 หัวเมืองมอญเป็นขบถ พระเจ้าเลอไทยให้กองทัพออกไปปราบ
 ปราบ ไม่สำเร็จ แต่นั้นบรรดาเมืองมอญซึ่งเคยขึ้นกรุงสุโขทัย
 เมื่อครั้งพระเจ้ารามคำแหง ก็กลับเป็นอิสระหมด การที่เสีย
 เมืองมอญครั้งนั้น คงเป็นเหตุให้พระเจ้าอู่ทอง (องค์พ่อตา)
 ซึ่งต้องยอมเป็นประเทศราชขึ้นกรุงสุโขทัยอยู่แต่ก่อน คิดเห็น
 ช่องทางที่จะตั้งเป็นอิสระ เหมือนอย่างเมืองละโว้เมืองขอม
 ครอบครอง แต่ยังไม่กล้าประกาศแข็งเมืองต่อกรุงสุโขทัย
 เป็นแต่ตั้งตนเตรียมการแต่ตอนต้นรัชกาลพระเจ้าเลอไทย ด้วย
 ทำทางไมตรีกับพวกขอม แล้วพยายามขยายอาณาเขตและ
 เกลี้ยกล่อมผู้คนด้วยอุบายต่าง ๆ เป็นลำดับมา จนได้บังคับ
 บัญชาเมืองอยุธยา อันเป็นเมืองท่าค้าขายทางทะเลกำลังเจริญ

อยู่แล้ว และบางที่จะได้เมืองละโว้จากขอมโดยดีด้วย พอถึง พ.ศ. รว ๑๘๘๘ พระเจ้าอู่ทอง (องค์ลูกเขย) ก็ย้ายมาตั้ง อยู่ ณ เมืองอยุธยา เห็นจะอ้างว่าหน้ห้ามาพอเป็นเหตุ พระเจ้า เลอไทยไม่สามารถจะห้ามปรามก็ต้องนั่งอยู่ พระเจ้าอู่ทองมา อยู่ (ที่ตำบลเวียงเล็ก) เมืองอยุธยาได้ ๒ ปี พระเจ้าเลอไทย ก็สวรรคต เมื่อ พ.ศ. ๑๘๙๐

พระราชโอรสของพระเจ้าเลอไทย ทรงพระนามว่า “ลือไทย” หรือเรียกอย่างหนึ่งตามภาษามอญว่า “ลีไทย” ได้ครองราชสมบัติเป็นพระเจ้าแผ่นดินรัชกาลที่ ๕ ทรงพระนาม เมื่อราชาภิเษกว่า “พระเจ้าศรีสุริยพงษ์สรวร มหาธรรมราชา ธิราช” พังสึงเกิดขึ้นได้ว่าความวรรคหน้าเอาพระนามพระเจ้า ศรีอินทราทิตย์องค์พระบิยกา กับพระนามพระเจ้ารามคำแหง องค์พระอัยกามาเป็นสิริ ส่วนความวรรคหลังแสดงพระเกียรติยศว่าเป็น “พระมหาธรรมราชาธิราช” แปลกกับพระเจ้าแผ่นดิน แต่ก่อน และเป็นครั้งแรกที่จะให้พระเกียรติยศเช่นนั้นในพระเจ้าแผ่นดินไทย คงเป็นเพราะพระเจ้าลือไทยได้ทรงศึกษาใน สำนักพระเถระชาวลังกา ซึ่งมาเป็นครูบาอาจารย์สอนกุลบุตร อยู่ในพระนครสุโขทัย ทรงทราบคติที่นับถือกันในลังกาทั่วไป แต่โบราณมา ว่าพระเจ้าแผ่นดินอาจจะมีพระเกียรติยศถึงสูง สุดด้วยเป็นพระเจ้าจักรพรรดิอย่าง ๑ หรือเป็นพระเจ้าธรรม-ราชาอย่าง ๑ (ซึ่งไทยเรียกโดยย่อว่าเป็น “พระยาจักร” หรือ

“พระยาธรรม”) และอ้างพระเจ้าอโศกมหาราชเป็นตัวอย่าง
 ว่าเดิมทรงบำเพ็ญพระบารมีตามจักรวรรดิวัตร จนได้เป็นพระเจ้า
 ราชาธิราชแล้ว เมื่อทรงเลื่อมใสพระพุทธศาสนา เกิดสังเวช
 ว่าการที่บำเพ็ญจักรวรรดิวัตรนั้นต้องรบพุ่งฆ่าฟันผู้คนให้ล้มตาย
 เป็นบาปกรรม แต่นั่นก็เลิกรบพุ่ง หันมาทรงบำเพ็ญพระบารมี
 โดยทางธรรม ด้วยอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาและสั่งสอนศีล
 ธรรมแก่ประชาชน ทำนุบำรุงพระราชอาณาเขตให้เจริญรุ่งเรือง
 ด้วยประการต่าง ๆ จนได้พระนามว่า “พระเจ้าศรีธรรมมาโศก”
 ทรงพระเกียรติเป็นพระเจ้าธรรมราชาปรากฏสืบมา พระเจ้า
 เลอไทยคงทรงเลื่อมใสในคติเช่นนั้นมาตั้งแต่ก่อนแล้ว ครั้น
 ได้เป็นพระเจ้าแผ่นดิน ต้องทรงพระราชดำริถึงทางที่จะบำเพ็ญ
 พระบารมี เห็นว่ากรุงสุโขทัยเสื่อมอำนาจมาแต่ในรัชกาล
 พระเจ้าเลอไทย ก็บำเพ็ญจักรวรรดิวัตรเหมือนอย่างเมื่อกครั้ง
 พระเจ้ารามคำแหง ก็จำต้องรบพุ่งตีบ้านเมืองเอากลับมาเป็น
 ราชอาณาจักรดังแต่ก่อน ถ้าไม่สำเร็จก็จะยิ่งชั่วร้าย จึงหันไป
 บำเพ็ญพระบารมีเป็นพระเจ้าธรรมราชา ด้วยอุปถัมภ์พระพุทธ-
 ศาสนา และทำนุบำรุงบ้านเมืองในพระราชอาณาเขตให้เจริญ
 รุ่งเรืองโดยทางสันติภาพ ตามเชิงอย่างพระเจ้าอโศกมหาราช
 จึงประกาศพระเกียรติยศเป็นพระเจ้าธรรมราชา มาแต่แรกเสวย
 ราชย์ ก็ได้พระนามเรียกในพงศาวดารว่า “พระมหาธรรมราชา”
 เป็นพระองค์ที่ ๑ ในพระเจ้าแผ่นดินที่ครองกรุงสุโขทัยสืบมา

อักษรศาสตร์สุโขทัย

หลักศิลาจารึกอักษรไทย ซึ่งพระเจ้ารามคำแหงมหาราช
ทรงคิดแบบตัวอักษรไทยขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๑๘๒๖

เรื่องพงสาวดารในรัชกาลพระมหาธรรมราชาที่ ๑ ปรางกุ
 (ในตำนานพระพุทธรูปสังข) ว่าเมื่อเสวยราชย์ได้ ๒ ปี เกิด
 ทุพภิกขภัย ผู้คนในเมืองเหนืออดอยากระส่ำระสาย พระเจ้า
 อู่ทองได้ช่วยด้วยเหตุนี้ จึงให้พระบรมราชา (พงั่ว) เจ้าเมือง
 สุพรรณบุรี คุมพลขึ้นไปยึดเมืองชัยนาท อันเป็นปลายแดน
 หัวเมืองชั้นในของกรุงสุโขทัยไว้แล้ว ประกาศตั้งพระองค์เป็น
 อิศระ ณ เมืองอยุธยา เมื่อปี พ.ศ. ๑๘๕๓ จึงเอาเมือง
 ฝ้ายไทรรวมเข้าในราชอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาทั้งหมด พระ
 มหาธรรมราชาไม่สามารถจะปราบปรามได้ จึงแต่งทูตให้มา
 ว่ากล่าวกับพระเจ้าอู่ทอง ว่าถ้าคนเมืองชัยนาทเสียโดยดื้อจะ
 ขอมให้เป็นอิสระ และเป็นไมตรีกับกรุงศรีอยุธยาอย่าง
 ประเทศที่มิศักดิ์เสมอกัน (เหมือนอย่างเมื่อพวกขอมยังครอง
 เมืองละโว้) ก็ในเวลานั้นพระเจ้าอู่ทองได้ทำทางไมตรีกับ
 ขอมได้เมืองละโว้ ก่อนแล้ว แต่ยังไม่ไว้พระหฤทัย เกรง
 พวกขอมจะ “แปรพักตร์” ไปเข้ากับกรุงสุโขทัย ช่วยกันตี
 กรุงศรีอยุธยาเป็นศึก ๒ ด้าน จึงรับทางไมตรีของพระมหา
 ธรรมราชา ขอมคนเมืองชัยนาทกลับไปให้เป็นของกรุงสุโขทัย
 อย่างเดิม แต่นั้นกรุงสุโขทัยกับกรุงศรีอยุธยาก็สมัคสมาน
 เป็นสัมพันธไมตรีกันมาจนตลอดรัชกาลของพระเจ้าอู่ทอง และ
 เป็นโอกาสให้พระมหาธรรมราชา บำเพ็ญพระบารมีโดยทาง
 ธรรมได้ดังพระราชประสงค์

พระมหาธรรมราชาทรงคุณวิเศษ ด้วยรอบรู้วิชาต่าง ๆ
 หลายอย่าง อันเหมาะแก่การบำเพ็ญพระบารมีเป็นพระเจ้า
 ธรรมราชา เป็นต้นว่ารอบรู้พระไตรปิฎกเชี่ยวชาญ ข้อนั้น
 หลักฐานปรากฏว่า ทรงสามารถค้นคัดข้อความในคัมภีร์ต่าง ๆ
 ออกมาแต่งหนังสือเรื่อง “ไตรภูมิ” ขึ้นใหม่ได้ทั้งคัมภีร์ตั้งแต่
 ก่อนเสวยราชย์ หนังสือนี้ยังอยู่จนทุกวันนี้ กับทั้งรูปภาพ
 เรื่องไตรภูมิตามอธิบายในหนังสือนั้น ก็ยังชอบเขียนกันตาม
 วัดสืบมาแม้จนในกรุงรัตนโกสินทร์ พระเกียรติที่ทรงรอบรู้
 พระไตรปิฎกกล่าวดลอสพรหลาย จึงเรียกพระนามเฉลิม
 พระเกียรติอีกพระนาม ๑ ว่า “พระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎก” แต่
 ผู้แต่งหนังสือพงสาวดารเหนือ หดงเอาไปอ้างว่าเป็นพระเจ้า
 เชียงแสน อันมิได้มีในเรื่องพงสาวดารของเมืองนั้นเอง หรือ
 เมืองใด ๆ นอกจากที่กรุงสุโขทัย แม้เรื่องที่กล่าวในหนังสือ
 พงสาวดารเหนือว่าพระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎก ยกกองทัพลงมาตี
 เมืองศรีสัชนาลัย แล้วสร้างเมืองพิษณุโลกกับพระพุทธรูป
 พระชินราช พระชินศรี ก็ตรงกับเค้าเรื่องพระราชประวัติของ
 พระมหาธรรมราชาที่ ๑ ด้วยเมื่อเป็นพระมหาอุปราชอยู่ ณ เมือง
 ศรีสัชนาลัย พระปิตุราชสวรรคต เกิดจลาจลขึ้นในพระนคร
 ต้องยกกองทัพลงมาตีเมืองสุโขทัยปราบปรามพวกขบถราบคาบ
 แล้วจึงได้เสวยราชย์ ส่วนเรื่องสร้าง พระชินศรี พระชินราช
 นั้น ในหนังสือพงสาวดารเหนือ ว่าพระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎก

ให้หาพวกช่างฝีมือในเมืองต่าง ๆ มาประชุมช่วยกันปั้นหุ่น
 โดยประสงค์จะให้งามผิดกับพระพุทธรูปสามัญ ข้อนี้นี้เมื่อ
 พิจารณาคุณลักษณะพระชินราช พระชินศรี ก็เห็นงามแปลกจริง
 แต่ผิดกับพระพุทธรูปอื่นในบางอย่างอันน่าพิศวง อย่างอื่นยก
 ไว้ จะอ้างเป็นอุทาหรณ์แต่ที่พระหัตถ์พระพุทธรูปที่สร้างใน
 เมืองไทยแต่ก่อนนั้น ทั้งทางเมืองเหนือและเมืองใต้ ทำปลาย
 นิ้วพระหัตถ์เป็นหล่นกันเหมือนกับนิ้วของคนสามัญ แต่พระ
 หัตถ์พระชินราชกับพระชินศรี ทำปลายนิ้วยาวเท่ากันหมดทั้ง ๔
 นิ้ว ผิดกับพระพุทธรูปแบบเก่า ที่ทำเช่นนั้นน่าสันนิษฐานว่า
 เป็นเพราะเมื่อพระเจ้าสุริยธรรมไตรปิฎก (คือพระเจ้าลือไทย)
 จะสร้างพระชินราชกับพระชินศรี ได้ค้นคัมภีร์มหาปริสลักษณะ
 เอาบทพระบาลีว่า “ทั้งคู่มือ” ซึ่งแปลว่า “นิ้วพระหัตถ์และ
 นิ้วพระบาทยาวงาม” นิ้วพระหัตถ์ทั้ง ๔ นิ้วพระบาททั้ง ๔
 มีประมาณเสมอกัน ไม่เหลื่อมไม่ยาวไม่สั้นดังสามัญมนุษย์
 มาแนะนำให้ช่างปั้นหุ่นทำปลายนิ้วพระหัตถ์ยาวเท่ากันทั้ง ๔ นิ้ว
 เห็นจะเป็นแรกเมื่อสร้างพระชินราชพระชินศรี แล้วจึงเลย
 เป็นแบบพระหัตถ์พระพุทธรูปที่สร้างกันขึ้นหลังสืบมาจนทุกวันนี้
 และยังมีลักษณะอย่างอื่น เช่น ทรวดทรงและชายจีวรยาว
 อย่างแบบลังกาเป็นต้น ซึ่งส่อให้เห็นว่า พระชินราชกับพระ
 ชินศรีนั้น พระเจ้าลือไทยสร้างเมื่อ พ.ศ. ในเรือน ๑๕๐๐ เป็น
 สมัยเมื่อนับถือพระสงฆ์ลังกาวงศ์แล้ว มิใช่เจ้าเมืองเชียงแสน

ลงมาสร้างเมื่อ พ.ศ. ๑๕๐๐ ดังกล่าวกันมาแต่ก่อน

นอกจากเชียวชาญพระไตรปิฎก พระเจ้าลือไทยยังทรง
ชำนาญวิชาไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ และอักษรศาสตร์
มีหลักฐานทั้งในศิลาจารึกและหนังสือเก่าปรากฏอยู่ ในส่วน
วิชาไสยศาสตร์นั้น สังเกตในศิลาจารึกครั้งพระเจ้ารามคำแหง
ยังเป็นแต่ฉบับถือผี มาถึงพระเจ้าลือไทย จึงทรงบำรุงศาสนา
พราหมณ์ เช่นให้หล่อเทวรูปและสร้างเทวาลัย ทั้งจัด
ระเบียบพิธีพราหมณ์ ซึ่งบางทีจะเป็นโครงของลักษณะพิธี
ทวาทศมาส ที่เอาขยายแต่เป็นคำของนางนพมาศในกรุงรัตน-
โกสินทร์นี้ แม้รูปพระอิศวรกับรูปพระนารายณ์องค์ใหญ่ทั้งคู่
ที่อยู่ในพิพิธภัณฑสถาน ฯ ในกรุงเทพ ฯ บัดนี้ ก็เห็นจะ
สร้างเมื่อครั้งพระเจ้าลือไทย แม้อุบายที่ประธานพระพุทธร
ศาสนา กับศาสนาพราหมณ์ ด้วยถือเป็นคติว่า เทวดาในศาสนา
พราหมณ์เป็นสัมมาทิฐิ ช่วยรักษาพระพุทธศาสนา ก็น่าจะ
เกิดขึ้นแต่ครั้งนั้น ส่วนโหราศาสตร์นั้น ในศิลาจารึกสรรเสริญ
พระคุณวิเศษของพระเจ้าลือไทย ว่าทรงสามารถจะทำปฏิทิน
และถอดลบบเดือนปี ข้อนี้อีกตรงกับที่กล่าวกันในชั้นหลังว่า
“พระร่วงลบศักราช” เป็นแต่อย่างผิดพระองค์ไป ข้อที่ว่าทรง
ชำนาญอักษรศาสตร์นั้น ก็เป็นธรรมดาของผู้เล่าเรียนคัมภีร์
พระไตรปิฎก นอกจากนั้นยังสังเกตได้ที่ศิลาจารึกครั้งพระเจ้า
ลือไทย ได้แก้ไขทั้งรูปตัวพยัญชนะและที่วางสระเปลี่ยนแปลง

จากแบบของพระเจ้ารามคำแหง ให้อ่านเขียนสะดวกขึ้น ทั้งภาษาที่ใช้ในศิลาจารึกครั้งพระเจ้าลิไทย ก็เพริศพรึงยิ่งกว่าแต่ก่อน ตามหลักฐานที่กล่าวมา สมควรจะนับถือว่าพระเจ้าลิไทยเป็นนักปราชญ์ได้ทุกสถาน

ลักษณะการต่าง ๆ ที่พระเจ้าลิไทยทรงทำนุบำรุงบ้านเมืองเมื่อเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ที่ปรากฏในศิลาจารึกก็เห็นได้ว่าเอาแบบพระเจ้าอโศกมหาราชมาทำตาม เป็นต้นแต่อุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาด้วยสร้างพระเจดีย์วิหารและสังฆาวาส ทั้งบำรุงการเล่าเรียนพระไตรปิฎก แม้จนประทานอนุญาตให้ใช้ราชมนเทียรเป็นที่พระภิกษุสามเณรเล่าเรียน ที่ในพระราชวังอาจเป็นต้นแบบอย่างที่มีจนในกรุงรัตนโกสินทร์นี้ ส่วนพระองค์ก็ทรงรับภาระสั่งสอนศีลธรรมแก่ประชาชน เพิ่มขึ้นในราชกิจด้วย แต่เพียงนั้นยังไม่พอแก่พระราชศรัทธา ถึง พ.ศ. ๑๕๐๕ เมื่อเสวยราชย์ได้ ๕ ปี ตรัสให้ไปนิมนต์พระมหาสามีสังฆราชเมืองลังกามาเป็นพระอุปัชฌาย์ แล้วเสด็จออกทรงผนวชเป็นพระภิกษุอยู่คราวหนึ่ง ตามเยี่ยงอย่างพระเจ้าอโศกมหาราชครั้งนั้นเพื่อให้เกิดมงคลนิมิตเมื่อวันทรงผนวช ในเวลาทรงรับพระไตรสรณคมน์บรรพชาที่ในพระราชมณเฑียร แผ่นดินไหวครั้งหนึ่ง เมื่อทรงผนวชเป็นสามเณรแล้วจะเสด็จออกไปอุปสมบทเป็นพระภิกษุอยู่ ณ วัดป่ามะม่วงในอรัญญิก พอลงจากราชมณเฑียร พระบาทเหยียบถึงพื้นดิน แผ่นดินก็ไหวอีกครั้ง

หนึ่ง คนทั้งหลายเห็นพระบารมีเป็นอัศจรรย์ จึงให้จารึกศิลาไว้
เฉลิมพระเกียรติทั้งในภาษาไทย ภาษาเขมร และภาษามอญ
(เดี๋ยวนี้อยู่ในพิพิธภัณฑสถาน ฯ ทั้ง ๓ หลัก)

การอุปถัมภ์บำรุงบ้านเมือง พึงสันนิษฐานว่าพระเจ้า
ลือไทยคงรักษาความเจริญที่ได้มาแต่ครั้งพระเจ้ารามคำแหงดั่ง
กล่าวมาแล้วไว้ทุกอย่าง นอกจากนั้นปรากฏในศิลาจารึกว่าได้
ทรงสร้างถนนหลวงตั้งแต่เมืองศรีสัชนาลัย ผ่านเมืองสุโขทัย
ไปจนถึงเมืองกำแพงเพชร ยังมีรอยเรียกกันว่า “ถนนพระร่วง”
อยู่จนบัดนี้ และคงมีกรที่ได้ทรงบำเพ็ญพระบารมีด้วยประการ
อย่างอื่นอีก แม้จะไม่สามารถขยายราชอาณาจักรให้กว้างขวาง
ใหญ่โตเหมือนเมื่อครั้งพระเจ้ารามคำแหง บ้านเมืองในสมัย
พระเจ้าลือไทยก็คงสมบูรณ์สุขสบายยิ่งกว่าแต่ก่อนทั่วพระราช-
อาณาจักร เพราะเช่นนั้นชาวกรุงสุโขทัยจึงนับถือพระเจ้าลือไทย
เป็นพระเจ้ามหาราช เช่นเดียวกับพระเจ้ารามคำแหงอีกพระองค์
หนึ่ง ถึงรัชกาลภายหลังให้อาณาจักรเสกทำพระรูปขึ้นไว้บูชา
ในเทวาลัยเป็นคู่กันทั้งสองพระองค์ แต่คนชั้นหลังเรียกกัน
ว่า รูป “พระร่วง” กับ “พระลือ” มีในหนังสือพระราช-
พงศาวดารว่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเสด็จขึ้นไปพบที่เมือง
ศรีสัชนาลัย ซึ่งในสมัยนั้นรวมเป็นเมืองเดียวกับเมืองชะเลียง
และเปลี่ยนชื่อเป็นเมืองสวรรคโลกแล้ว โปรดให้เชิญพระรูป
นั้นลงมาไว้ในเมืองพิษณุโลก เมื่อ พ.ศ. ๒๑๐๕ แต่พวกเขา

เมืองสวรรค์โลกก็ทำรูปพระร่วงกับพระล่อขึ้นใหม่ หรือเอารูป
ภาพอื่นอันทำที่เตาเคลือบเครื่องสังกะโลกมาสมมติแทนพระรูป
เดิม บุชากันสืบมายังปรากฏอยู่จนทุกวันนี้ ดูน่าพิศวง

แต่พระเจ้าลือไทยได้ครองราชสมบัติอยู่โดยสันติภาพ
เพียง ๑๓ ปี ถึง พ.ศ. ๑๕๑๒ พระเจ้าอู่ทองสวรรคต พอสมเด็จพระ
พระบรมราชาธิราช (พังว) ขึ้นครองราชสมบัติ กรุงศรีอยุธยา
ก็ละทางไมตรี เริ่มตีกรุงสุโขทัยเมื่อ พ.ศ. ๑๕๑๔ แต่พวกชาว
เมืองเหนือสู้รบแข็งแรง รบกันมาถึง ๖ ปี สมเด็จพระบรมราชา
ธิราช ก็ขึ้นไปไม่ได้ถึงกรุงสุโขทัย แม้หัวเมืองตามชายแดน
ที่ใด ก็ไม่สามารถจะปกครองได้เหนือกว่าเมืองขัณฑ์ขึ้นไป
แต่เมื่อถึง พ.ศ. ๑๕๒๑ พระเจ้าลือไทยครองราชสมบัติมาได้
๒๒ ปี สวรรคตลงในเวลายามเมืองกำลังมีการสงคราม จึง
เป็นเหตุให้ร้ายแก่กรุงสุโขทัยในสมัยต่อมา

ราชโอรสของพระเจ้าลือไทยทรงพระนามเดิมว่า “ไสย-
ลือไทย” ได้รับรัชทายาทครองกรุงสุโขทัย เป็นรัชกาลที่ ๖
ราชาภิเษกทรงพระนามว่า “พระเจ้าศรีสุริยวงศ์มหาธรรมราชา
ธิราช” รักษาพระเกียรติยศเป็นพระเจ้าธรรมราชาเหมือนอย่าง
พระบิดาราชต่อมา เพราะฉะนั้น ในพงศาวดารจึงเรียกพระเจ้า
ลือไทยว่า พระมหาธรรมราชาที่ ๑ เรียกพระเจ้าไสยลือไทยว่า
พระมหาธรรมราชาที่ ๒ พระเจ้าแผ่นดินพระองค์ก่อนที่ครอง
อาณาจักรสุโขทัยต่อมาภายหลัง ก็รักษาพระเกียรติยศเป็น

หอสมุดแห่งชาติจังหวัดภูเก็ต
สาขาวัดเจริญสมณกิจ

๒๕

พระมหากษัตริย์ราชวงศ์เดียวกัน จึงได้พระนามเรียกว่า พระ
มหากษัตริย์ราชวงศ์ ๓ ที่ ๔ ต่อกันมาทุกพระองค์

เรื่องพงศาวดารตอนนี้ ปรากฏว่าพอพระมหากษัตริย์
ที่ ๑ สวรรคต สมเด็จพระบรมราชาธิราช (พังว) ได้ที่ก๊ก
กองทัพขึ้นไปอาณาเขตกรุงสุโขทัยในปีนั้น เวลาชาวเมือง
เหนือกำลังยอด้วยเจ้านายสวรรคต และบางที่จะมีเหตุ
ด้วยเจ้านายไม่กลมเกลียวกันเหมือนแต่ก่อนด้วย พวกกรุง
สุโขทัยต่อสู้ต้านทานกำลังกรุงศรีอยุธยาไม่ไหว พระมหา
ษัตริย์ราชวงศ์ ๒ ก็ต้อง “ออกมอญยบบังคม” ขอมแพ้สมเด็จพระ
บรมราชาธิราช (พังว) ที่เมืองกำแพงเพชรเมื่อ พ.ศ. ๑๕๒๒
นับเวลาแต่ตั้งกรุงสุโขทัยมาได้ ๑๒๒ ปี มีพระเจ้าแผ่นดิน
ปกครองเป็นอิสระต่อกันมา ๕ พระองค์ ถึงรัชกาลที่ ๖ ก็
เสียอิสรภาพแก่กรุงศรีอยุธยา เมืองไทยฝ่ายเหนือกับฝ่ายใต้
จึงรวมเป็นประเทศเดียวกันแต่นั้นมา ตรงตามจดหมายเหตุจีน
กล่าวว่า เสียมก๊กกับหลอฮักกักรวมกันเป็น “เสียมหลอฮักกั”
ประเทศอื่นก็เรียกประเทศที่รวมกันว่า “ประเทศสยาม” แต่
ไทยเองชอบเรียกบ้านเมืองของตนว่า “เมืองไทย” คงใช้ชื่อ
ราชธานีเป็นนามประเทศว่า “กรุงศรีอยุธยา” เรียกอาณาเขต
กรุงสุโขทัยแต่ก่อนว่า “เมืองเหนือ” เรียกอาณาเขตกรุง
ศรีอยุธยาแต่ก่อนว่า “เมืองใต้” สืบมา

แม้รวมอาณาเขตกรุงสุโขทัย กับ กรุงศรีอยุธยา เป็น
ประเทศเดียวกันแล้ว การปกครองภายในบ้านเมืองยังเป็น

๒ อาณาเขต ต่างมีพระเจ้าแผ่นดินด้วยกันต่อมาอีกช้านาน เพราะเมื่อสมเด็จพระบรมราชาธิราชมีชัยชนะแล้ว ยอมให้ เจ้านายในราชวงศ์พระร่วงตั้งแต่พระมหาธรรมราชาที่ ๒ เป็นต้น ครองอาณาเขตเดิมเป็นประเทศราช ขึ้นต่อกรุงศรีอยุธยาต่อมา ดุ้มข้อจำกัดเพียงว่า แม้ขอตรงต่อกรุงศรีอยุธยาแล้ว ก็ให้ม อำนาจปกครองไพร่บ้านพลเมืองเหมือนแต่ก่อนทุกอย่าง เจ้าผู้ ครองอาณาเขตอยู่เมืองเหนือจึงอยู่ในราชวงศ์พระร่วง และเป็น พระมหาธรรมราชาสืบต่อกันมาอีกหลายชั่ว

ลองคิดวินิจฉัยว่าเมื่อสมเด็จพระบรมราชาธิราช (พังว) มีชัยชนะแล้ว เหตุใดจึงไม่รื้อราชอาณาจักรกรุงสุโขทัยเอา เมืองเหนือทั้งปวงเป็นหัวเมืองขึ้นกรุงศรีอยุธยา เหมือนอย่าง เมื่อพวกขอมเป็นใหญ่อยู่ ณ เมืองละโว้ กลับคืนให้พระมหา ธรรมราชาที่ ๒ ปกครองอาณาเขตกรุงสุโขทัยอยู่อย่างเดิม เป็นแต่ลดศักดิ์ลงเป็นประเทศราช อธิบายข้อพิจารณาตาม เหตุการณ์ที่ปรากฏในเรื่องพงศาวดารต่อมา ประกอบกับความ สันนิษฐาน เห็นว่าน่าจะเป็นเพราะมีเหตุ ๒ อย่างที่ขัดขวางมิให้ สมเด็จพระบรมราชาธิราชรื้ออาณาเขตกรุงสุโขทัย คือ :—

อย่างที่ ๑ ที่สมเด็จพระบรมราชาธิราชมีชัยชนะครั้งนั้น มิได้เป็นเพราะตีกองทัพกรุงสุโขทัยแตกยับเยิน พระมหาธรรม ราชายังมีพลมาก เป็นแต่เห็นว่าจะสู้รบต่อไปไม่ไหวจึงยอม แพ้ เมื่อพระมหาธรรมราชาให้ทูตไปเจรจาขอหย่าทัพ อาจจะ

มีข้อไข่ว่า ถ้าให้ครองอาณาเขตกรุงสุโขทัยอยู่อย่างแต่ก่อน จะ
ยอมขึ้นต่อกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระบรมราชาธิราชก็ทรง
พระดำริว่า ถ้าไม่ยอมอย่างนั้น พวกเมืองเหนือคงพร้อมใจกัน
ต่อสู้ด้วยจำเป็นป้องกันตัว จะเอาชัยชนะยาก จึงยอมตาม
คำขอของพระมหาธรรมราชา หรือมิฉะนั้น สมเด็จพระบรม
ราชาธิราชเองอาจจะให้ทูตเข้าไปว่ากล่าวก่อน ว่าถ้าหากพระ
มหาธรรมราชายอมแพ้เสียโดยดี จะให้ครองกรุงสุโขทัยต่อไป
ถ้าไม่ยอมแพ้โดยดี ต่บ้านเมืองได้ จะรีบทัพยจับคนเป็น
เชลยตามประเพณีการสงคราม พระมหาธรรมราชาเกรงภัย
จึงยอมแพ้โดยดี

อย่างที่ ๒ ชาวกรุงสุโขทัยกับชาวกรุงศรีอยุธยา แม้
เป็นไทยด้วยกันก็ยังผิดกันหลายอย่างในสมัยนั้น ด้วยตามเมือง
เหนือมีไทยมากกว่าชนชาติอื่น ภาษาที่พูดและขนบธรรมเนียม
บ้านเมืองก็เป็นอย่างไทยแท้ แต่ไทยชาวเมืองใต้เคยอยู่ปะปน
กับพวกขอมและละว้ามาช้านาน ทั้งภาษาและขนบธรรมเนียม
แปรไปเป็นอย่างขอมมากจนเป็นไทยต่างจำพวกกัน และยังมี
ข้อสำคัญที่ชาวเมืองเหนือตั้งแต่เจ้านายตลอดจนราษฎร รู้สึกว่า
เคยเป็นนายของชาวเมืองใต้มาถึง ๓ ชั่วคนแล้ว ที่ต้องกลับเป็น
บ่าวของชาวเมืองใต้ ย่อมมีความรังเกียจกันอยู่ทั่วหน้า สมเด็จพระ
บรมราชาธิราชคงทรงพระดำริเห็นว่า ถ้าข้าราชการกรุงศรี-
อยุธยาขึ้นไปปกครอง พวกพลเมืองเห็นจะกระด้างกระเดื่องจน

ถึงเกิดจลาจล จึงให้พระมหาธรรมราชาปกครองอยู่อย่างเดิม
เป็นแต่ลดอำนาจลงเป็นอย่างประเทศราช

เรื่องพงสาวดาร ตอนกรุงสุโขทัยมีพระมหาธรรมราชา
ปกครองเป็นประเทศราชขึ้นกรุงศรีอยุธยา มีใครมีราชการใน
หนังสือเก่า แต่มิพอพิจารณาจับรูปร่างได้ (ในตำนานพระ
พุทธสิหิงค์) ว่าสมเด็จพระบรมราชาธิราช ได้นำมีศักดิ์สูง
ชาวกรุงสุโขทัยคนหนึ่งซึ่งเป็นมาอยู่ เป็นพระชายา ทรงตั้ง
บุตรของนางนั้นชื่อว่าพระยาญาณเดศ ให้เป็นเจ้าเมืองกำแพง
เพชร ปกครองหัวเมืองขึ้นกรุงสุโขทัยตลอดทางลำแม่น้ำพิงค์
สักแต่ว่าขึ้นอยู่ในพระมหาธรรมราชา แต่มิได้กล่าวอยู่ทางกรุง
ศรีอยุธยา คงเป็นเพราะสมเด็จพระบรมราชาธิราชได้กำลัง
เมืองกำแพงเพชรสมทบ จึงเสด็จขึ้นไปตีเมืองเชียงใหม่ เมื่อ
พ.ศ. ๑๕๒๓ แต่ขึ้นไปถึงเพียงเมืองนครลำปาง ในหนังสือ
พระราชพงสาวดาร ว่าเจ้าเมืองนครลำปางยอมอ่อนน้อมแล้วก็
เลิกทัพกลับมา ต่อนั้นมาปรากฏว่าท้าวมหาพรหมเจ้าเมืองเชียง
รายยกกองทัพลงมาตีเมืองกำแพงเพชร ดูเป็นทำนองพระเจ้า
เชียงใหม่ให้มาแก้แค้นที่พระยาญาณเดศนำกองทัพกรุงศรีอยุธยา
ขึ้นไปตีเมืองนครลำปาง สมเด็จพระบรมราชาธิราชให้กองทัพ
ขึ้นไปช่วยไม่ทัน พระยาญาณเดศเห็นจะสู้ไม่ไหว ก็ยอมอ่อน
น้อมต่อท้าวมหาพรหม และยอมให้พระพุทฺธิหิงค์ไปเมือง
เชียงรายในครั้งนั้น สมเด็จพระบรมราชาธิราชขัดเคืองพระยา

ญาณดิส เสด็จยกกองทัพขึ้นไปหมายจะตีเมืองกำแพงเพชร แต่ไปประจวบสวรรคตเสียกลางทาง เมื่อ พ.ศ. ๑๕๓๑ ตลอดเวลาที่กล่าวมานี้ พระมหาธรรมราชาที่ ๒ ก็ครองอาณาจักรเมืองเหนืออยู่ แต่ไม่ปรากฏว่าทำอะไร สันนิษฐานว่าคงไม่ชอบสมเด็จพะบรมราชาธิราชเป็นธรรมดา ทั้งด้วยเหตุที่ไปตีบ้านเมืองและตั้งพระยาญาณดิสให้ครองเมืองกำแพงเพชร แต่จะทำอย่างอื่นไม่ได้ก็ต้องนั่งอยู่

พอสมเด็จพะรามเสวรได้ครองกรุงศรีอยุธยา ก็เปลี่ยนราโชบายให้เป็นไมตรีดีกับเมืองเหนือ ตามเยี่ยงอย่างพระเจ้าอู่ทอง เห็นจะรวมอาณาจักรทางแม่น้ำพิงค์ไปให้พระมหาธรรมราชาที่ ๒ บังคับบัญชาเหมือนอย่างเดิม พระมหาธรรมราชาที่ ๒ สัมผัสกับดีต่อสมเด็จพะรามเสวร ประจวบกับมีเหตุเกิดขึ้นในประเทศลานนา ด้วยเมื่อพระยาสามฝั่งแกนครองเมืองเชียงใหม่ เจ้ากุมภกามผู้เป็นพระเชษฐา ครองเมืองเชียงรายหมายจะชิงราชสมบัติ ยกกองทัพลงมา แต่สู้พวกเมืองเชียงใหม่ไม่ได้ จึงให้ลงมาขอกำลังพระมหาธรรมราชาที่ ๒ ไปช่วย พระมหาธรรมราชาเห็นได้ที จึงเชิญเสด็จสมเด็จพะรามเสวรขึ้นไปตีเมืองเชียงใหม่ พระมหาธรรมราชารับเป็นทัพหน้า ครั้งนั้นได้ครอบครว้พวกไท่ลื้อ เป็นเชลยลงมาเป็นอันมาก โปรดให้ส่งออกไปตั้งภูมิลำเนาอยู่ตามหัวเมือง ในแหลมมลายู เป็นต้นวงศ์ของพวก “ชวานคร” สืบต่อมา จึงพูดเป็นสำเนียง

ลือ และยังใช้ศัพท์ภาษาไทยลือปรากฏมาจนบัดนี้

เรื่องที่กรุงสุโขทัยยอมแพ้ ต้องยอมเป็นประเทศราช
 ขนกรุงศรีอยุธยา ไม่มีในศิลาจารึกสุโขทัยเลยทีเดียว แต่ก็
 เป็นธรรมดาของฝ่ายแพ้ที่ไหนจะจารึกบอกไว้ ในจารึกสุโขทัย
 ตอนสมัยนั้นปรากฏแต่ว่าพระมหาธรรมราชาที่ ๒ ยกกองทัพไป
 ตีเมืองใดเมืองหนึ่งทางแม่น้ำสัก แล้วกลับมาประทับอยู่ที่เมือง
 สองแคว (คือเมืองพิษณุโลก) ๓ ปี คงเริ่มสร้างเมืองสองแคว
 เป็นราชธานีสำรองนอกเมืองหนึ่ง จึงประทับอยู่นานถึงหลายปี
 แต่พระมหาธรรมราชาที่ ๒ จะอยู่มาอีกช้านานเท่าใดไม่ปรากฏ
 แต่ว่ามีราชบุตร ๓ องค์ ๆ หนึ่งเกิดด้วยพระมเหสี ได้รับรัช-
 ทายาทเป็นพระมหาธรรมราชาที่ ๓ ราชบุตรอีก ๒ องค์เกิดด้วย
 นักสนม ทรงพระนามตามอย่างพระบุรพการีราชว่า “พระยา
 บานเมือง” องค์ ๑ “พระยาราม (คำแหง)” องค์ ๑ มีเค้า
 ว่าจะเมื่อพระมหาธรรมราชาที่ ๓ ครองเมืองเหนือ ให้พระยา
 บานเมือง ครองเมืองสองแคว ให้พระยาราม ครองเมืองศรี
 สัชนาลัย ครั้นถึง พ.ศ. ๑๕๖๒ พระมหาธรรมราชาที่ ๓ ทิวงคต
 ไม่มีราชบุตรจะรับรัชทายาท พระยาบานเมืองกับพระยารามซึ่ง
 กันเป็นใหญ่ ถึงรบพุ่งกันจนเมืองเหนือเป็นจลาจล เวลานั้น
 สมเด็จพระอินทราชาธิราชครองกรุงศรีอยุธยา เสด็จยกกอง
 ทหารขึ้นไปถึงเมืองพระบาง (ที่ปากน้ำโพนครสวรรค์) พระยา
 บานเมืองกับพระยารามเกรงพระเดชานุภาพ ต่างลงมาเฝ้าโดยดี

ทั้ง ๒ องค์ สมเด็จพระอินทราชาธิราชตรัสว่ากล่าวเกลี้ยไกล่
 ให้ประนีประนอมกัน แล้วทรงสถาปนาพระยาบานเมืองผู้
 เป็นพี่ให้เป็นพระมหาธรรมราชา นับเป็นองค์ที่ ๔ ใช้พระ
 นามในศิลาจารึกว่า พระเจ้า “ศรีสุริยพงศบรมบาล มหาธรรม-
 ราชาธิราช” แต่ไปเสวยราชย์อยู่ ณ เมืองสองแคว ๆ ก็เป็น
 ราชธานีของเมืองเหนือแทนเมืองสุโขทัยแต่ขึ้นมา เมื่อระงับ
 จลาจลเรียบร้อยแล้ว สมเด็จพระอินทราชาธิราชตรัสขอราช-
 ธิดาของพระมหาธรรมราชา (จะเป็นพระมหาธรรมราชาองค์
 ไหนไม่ทราบแน่ แต่สันนิษฐานว่าพระมหาธรรมราชาที่ ๔
 นั้นเอง) ให้อภิเษกสมรสกับเจ้าสามพระยาราชบุตร ซึ่งโปรด
 ให้ครองเมืองชัยนาท อันเคยเป็นเมืองหน้าของกรุงสุโขทัย อยู่
 ต่อแดนเมืองได้ และท่านองจะไอนมาเข้าอาณาจักรกรุงศรี
 อโยธยาในครั้งนั้น เป็นแรกที่ราชวงศ์พระร่วงอภิเษกกับราชวงศ์พระ
 เจ้าอู่ทองจะเกี่ยวดองกัน พระราชประสงค์ของสมเด็จพระ
 อินทราชาธิราช ในการที่ให้พระราชบุตรอภิเษกกับราชธิดาของ
 พระมหาธรรมราชา ก็เห็นจะเพียงให้ปกครองเมืองชัยนาทได้
 สะดวกเท่านั้น แต่กลับมีผลอย่างสำคัญในพงศาวดาร
 โดยเฉกเป็น ด้วยต่อมาไม่กี่ปี สมเด็จพระอินทราชาธิราชก็
 สวรรคตเมื่อ พ.ศ. ๑๙๖๗ เจ้าอ้ายพระยากับเจ้ายี่พระยาราชบุตร
 จึงราชสมบัติกัน แต่ชนข้างสันพระชนม์ทั้งสองพระองค์ เจ้า
 สามพระยาได้เป็นพระเจ้าแผ่นดิน ทรงพระนามว่าสมเด็จพระ

บรมราชาธิราชที่ ๒ นางราชธิดาของพระมหาธรรมราชาที่ได้
เป็นพระอัครมเหสี มีพระราชกุมารพระองค์หนึ่งทรงพระนามว่า
พระราเมศวร พอทรงพระเจริญวัย สมเด็จพระบรมราชาธิราช
ก็ให้ขึ้นไปครองเมืองเหนือทั้งปวงอยู่ ณ เมืองสองแคว เมื่อ
พระมหาธรรมราชาที่ ๔ ทิวงคต

ที่สมเด็จพระบรมราชาธิราช ให้พระราเมศวรราชโอรส
ซึ่งเป็นรัชทายาทขึ้นไปครองเมืองเหนือครั้งนั้น พิจารณาเหตุเป็น
การกล่าวอย่างน่าพิศวง ด้วยก่อนนั้นมา แม้เมืองกรุงสุโขทัยตก
เป็นประเทศราชขึ้นต่อกรุงศรีอยุธยาแล้ว เจ้านายในราชวงศ์
พระร่วงก็ยังปกครองกันสืบมา พวกพลเมืองทางฝ่ายเหนือก็ยัง
ไม่นิยมกรุงศรีอยุธยานัก สมเด็จพระบรมราชาธิราชจะไม่ทรง
พระราชดำริเห็นว่า มีเสี่ยงภัยแก่พระราชโอรสอยู่บ้างหรือ จึง
ให้พระราเมศวรขึ้นไปครองเมืองเหนือในครั้งนั้น คิดวินิจฉัย
ข้อนี้ ประกอบกับเหตุการณ์เมื่อครั้งสมเด็จพระอินทราชาธิราช
ทรงเกลี้ยไกล่ ด้วยตั้งให้พระยาบานเมืองผู้เป็นพี่เป็นพระมหา
ธรรมราชาที่ ๔ อยู่ ณ เมืองสองแคว คงให้พระยารามผู้เป็น
น้องไปครองเมืองศรีสัชนาลัยอยู่อย่างเดิม น่าจะเข้าใจกันใน
สมัยนั้นว่า เมื่อสิ้นพระมหาธรรมราชาที่ ๔ แล้ว พระยาราม
จะได้เป็นพระมหาธรรมราชาที่ ๕ จึงคิดกันเป็นปรกติต่อกันมา
แต่ปรากฏในศิลาจารึกว่า พระยารามถึงพิราลัยเสียก่อนพระมหา
ธรรมราชาที่ ๔ และมีพระยาบุตธิษฐานิรครองเมืองศรีสัชนาลัย

ต่อมา สันนิษฐานว่าพระมหาธรรมราชาที่ ๔ คงตั้งลูกชายของ
 พระยารามให้เป็นพี่พระยาอุทัยรัฐระ ครอบครองเมืองศรีสัชนาลัย
 ควบคุมพรรคพวกของพระยารามต่อมา ครั้นพระมหาธรรม-
 ราชาที่ ๔ ทิวงคต มีปัญหาเรื่องผู้จะเป็นแทนเกิดขึ้น พระมหา
 ธรรมราชาอาจจะไม่มีราชบุตรที่จะเป็นทายาท หรือแม้แต่เป็นคน
 อ่อนแอ พระยาอุทัยรัฐระก็ตั้งทำกระด้างกระเดื่อง ด้วยประสงค์
 จะเป็นพระมหาธรรมราชา หรือว่าอีกอย่างหนึ่ง ครั้นนั้นพวก
 เมืองศรีสัชนาลัย คงอยากให้พระยาอุทัยรัฐระเป็นพระมหา
 ธรรมราชา แต่พวกเมืองสองแควซึ่งเป็นญาติวงศ์ใกล้ชิด และ
 บริวารของพระมหาธรรมราชาที่ ๔ รังเกียจพระยาอุทัยรัฐระ
 ปรีักษากันว่า พระรามเสวกรก็เป็นราชนัดดาของพระมหาธรรม-
 ราชา ทั้งเป็นพระราชโอรสของสมเด็จพระบรมราชาธิราช ถ้า
 ได้พระรามเสวกรขึ้นปกครองเมืองเหนือ แทนองค์พระอัยกา
 แม้พวกพระยาอุทัยรัฐระจะไม่พอใจก็คงไม่กล้าขัดแย้ง ด้วย
 เกรงอำนาจกรุงศรีอยุธยา ฝ่ายพวกที่เป็นกลางกลัวเมืองเหนือ
 จะเกิดจลาจลอีก ก็มาเข้ากับพวกเมืองสองแคว คงเป็นเพราะ
 เจ้านายและท้าวพระยาเมืองเหนือโดยมากด้วยกัน ทูลขอให้
 พระรามเสวกรขึ้นปกครองเมืองเหนือ สมเด็จพระบรมราชาธิราช
 แน่พระราชหฤทัยว่าจะมีกำลังพอปกครองป้องกันได้ และอาจ
 จะทรงพระราชดำริเห็นประโยชน์ในภายหน้า ที่จะได้รวมเมือง
 เหนือกับเมืองใต้เป็นราชอาณาจักรอันเดียวกันด้วย จึงโปรด

ให้พระรามเสวยขึ้นไปครองเมืองเหนือ ฝ่ายพระชนนีก็ยอม
ทรงยินดีเป็นธรรมดา ด้วยพระญาติวงศ์จะได้มีความสุขต่อไป
คงจะถึงเสด็จขึ้นไปส่งและช่วยพระราชโอรสถึงเมืองเหนือด้วย
พระรามเสวยขึ้นไปครองเมืองเหนือได้โดยสะดวก

แต่พระรามเสวย เป็นรัชทายาทของกรุงศรีอยุธยา การ
ขึ้นไปครองเมืองเหนือ เป็นแต่เสด็จไปชั่วคราว แล้วจะต้อง
กลับลงมาครองกรุงศรีอยุธยา จึงทรงพระเกียรติยศเป็นพระ
มหาอุปราช มิได้เป็นพระมหาธรรมราชาเหมือนอย่างเจ้านาย
ในราชวงศ์พระร่วง ซึ่งครองอาณาจักรสุโขทัยเป็นประเทศ
ราชชนกรุงศรีอยุธยาต่อกันมา ๓ องค์ ตลอดเวลากว่า ๖๐ ปี
ก็เป็นอัน “สิ้นสมัยกรุงสุโขทัย” เพียงเท่านั้น การปกครอง
เมืองเหนือดำเนินไป เปลี่ยนเป็นกรุงศรีอยุธยาให้เจ้านายขึ้นไป
ครอง แต่ยังแยกกับเมืองใต้เป็น ๒ อาณาเขต และเจ้านาย
ขึ้นไปครองเมืองเหนือ ก็เลือกกันแต่เป็นเชื้อราชวงศ์ทั้ง
สองฝ่ายต่อมาอีกช้านาน

เรื่องพงสาวดารเมืองเหนือ ตั้งแต่พระรามเสวยขึ้นไป
ครอง มีในหนังสือพระราชพงสาวดารว่า เมื่อ พ.ศ. ๑๕๕๑
สมเด็จพระบรมราชาธิราชให้เกณฑ์กองทัพเมืองเหนือสมทบกับ
เมืองใต้ขึ้นไปตีเมืองเชียงใหม่ แต่ (ในหนังสือยวนพ่ายว่า)
สมเด็จพระบรมราชาธิราชไปประชวร สวรรคตกลางทาง พระ

สถาปัตยกรรมสุโขทัย

วัดเจติยเหล็กแถว เมืองสุโขทัย

เป็นที่ประดิษฐานพระอัฐธาตุพระราชวงศ์สุโขทัย

รามเสวรวชิษฐพระบรมศกถ์ปลงมายังพระนครศรีอยุธยา แล้ว
^๕ขุนเสวยราชย์ใน พ.ศ. ๑๕๕๑ นั้น ราชภิกษุทรงพระนาม
 ว่า สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เป็นพระเจ้าแผ่นดินพระองค์
 แรกที่เป็นเชื้อสายราชวงศ์พระร่วง กับราชวงศ์พระเจ้าอู่ทอง
 ทั้งสองฝ่าย.

พิมพ์ที่หัวหุ้นส่วนจำกัด อักษรเจริญทัศน์ แผนกการพิมพ์

■ ๒๑-๒๒ ถนนบำรุงเมือง สำนักงานเขต พระนคร โทร. ๒๔๐๒๘
■ ๒๓-๒๔ ถนนสุขุมวิท เขตอโศกฯ กรุงเทพมหานคร พ.ศ. ๒๕๐๑